

36416.

11.

8° br.

KMETIJSKA KNJIŽNICA.
XI. ZVEZEK.

K. k. Studienbibliothek Leihach

POGLAVJE
O GOVEDOREJI
NA KRANJSKEM.

SPISAL
GUSTAV PIRC.

LJUBLJANA, 1909.

IZDALA IN ZALOŽILA C. KR. KMETIJSKA DRUŽBA KRANJSKA.
TISK J. BLASNIKA NASLEDNIKOV.

Cena 25 h (s poštnino vred), za ude c. kr. kmetijske družbe
kranjske, v knjigotrštvu 30 h.

Poglavje o govedoreji na Kranjskem.

Spisal

Gustav Pirc.

LJUBLJANA 1909.

Izdala in založila c. kr. kmetijska družba kranjska.

Tisk J. Blasnika naslednikov.

36416

11.

in. St.

030018674

Kazalo.

Poglavitne napake naše živinoreje	1
O načinih zboljšanja goveje pasme z ozirom na Kranjsko . .	11
S katerimi tujimi pasmami naj prekrizujemo na Kranjskem goved	15
Simodolska goveja pasma	26
Kaj je z ugovori proti simodolski pasmi za Kranjsko . .	32
Simodolska goveja pasma v Avstro-Ogrski	49
Kako uspeva simodolska goveja pasma na Kranjskem . .	58
Sklepna beseda	62

Poglavitne napake naše živinoreje.

Pravilna vzreja govedi je pri nas izjemna.

Redna je pri nas nepravilna vzreja, zato se njene posledice vidijo na naši govedi vobče ali skoraj splošno.

Posledice nepravilne vzreje govedi se kažejo na vnanjih znakih, ki lepoto, kakovost in ceno goveje živine silno tlačijo in jo sploh manj porabno delajo, kajti z vnanjimi napakami so v zvezi tudi slabše notranje lastnosti živali.

Naša goved ima večinoma slabo vnanjost, ki jo povzročajo naslednje telesne napake: Tenke in šibke kosti v zvezi s splošno nezadostno razvitostjo, vdrti hrbti, veliki in viseči trebuh, strma pleča in premalo vzbočena rebra (vsled tega ozke prsi, praznosta za pleči, velike lakotnice in špičast hrbet ter križ), tenke in slabo postavljene noge. Prebavila (želodec in čreva) ima naša goved v razmeri s svojo velikostjo navadno prevelika in ohlapna in mlečne žleze so slabo razvite, zato naša goveja živina nerazmerno veliko poje, je izbirčna, krmo slabo porablja in krave povprečno niso dobre molznice.

Te telesne napake so večinoma posledice napačne vzreje, dasi jih gre veliko tudi na rovaš podedovanju, a pri podedovanju se tiste dobre in slabe lastnosti preneso na zarod, ki so se poprej z umno ali z napačno rejo živalim prigojile. Končno se vendar lahko reče: Živinorejec sam dela živalim dobre ali slabe vnanje kakor notranje lastnosti.

Gori navedene napake, v kolikor se nahajajo pri naši govedi, povzročamo torej sami.

S prekriževanjem domače govedi s tujimi biki, ki nimajo omenjenih napak, dobivamo pač boljši zarod, in sicer tem boljšega, čim boljših lastnosti je plemenjak

in čim večja je njegova podedovalna sila. Če se pa zarod plemenjaka potem ne vzreja umno naprej, zlasti če se mu ne dajo tisti pogoji uspevanja, ki je pod njimi nastala plemenjakova pasma ali plemenjak sam, potem seveda zarod niti v prvem kolenu ne ohrani od bika podedovanih lastnosti ter propada (degenerira), in to jako hitro, od rodu do rodu. Najboljša pasma, oziroma najboljši plemenski bik za izboljšanje domače reje nič ne hasni, če obenem dobljenega zaroda pravilno naprej ne vzrejamo in ne oskrbujemo!

Umna živinoreja je umetnost, ki jo je treba umeti; edino z njo kaj dosežemo. Dobri čistokrvni biki plemenjaki ktere koli dobre pasme so le sredstvo, da se zaželeni cilj hitreje doseže, a čudežev naj od njih nihče ne zahteva.

Prvi pogoj umne živinoreje je izbiranje, oziroma odbiranje pravih živali za pleme. Kakršni so starši, tak je zarod po prislovi: jabolko ne pade daleč od jablane. Pri nas so živinorejci premalo ali skoraj nič izbirčni, in če kako tele privežejo za rejo, se ne brigajo dosti za lastnosti njegovih staršev; tele rabijo, in prvo, ki se jim takrat skoti, pridrže za rejo, samo da je zahtevanega spola. To je velika napaka pri živinoreji, ki jo pa v tem spisu prezremo, ker hočemo pisati le o onih poglavitnih napakah pri vzreji govedi, ki domače pleme seveda ne le nič ne izboljšujejo, temveč ga vzdržujejo pri starem ali ga še slabšajo, in to celo takrat, kadar se rabijo dobri čistokrvni plemenjaki za prekrizevanje z namenom, da bi se domače pleme izboljšalo.

V prvem letu se mora mlado govedo najbolj razviti, v tem času mora zadosti odrasti in dobiti skoraj polovico tiste teže, ki naj jo ima odrasla žival.

Kako je pa pri nas?

Vprašajmo kjerkoli naše živinorejce, koliko je vredno štiritedensko odstavljenega tele za mesarja in koliko je vredno to tele v enem letu, če ga pridržimo za pleme.

Na to vprašanje dobimo skoraj povsodi isti odgovor: Enoletno govedo ni dosti več vredno kakor štiritedensko tele. V tem odgovoru tiči vsa revščina naše živinoreje. Izjemne posamezne razmere se

seveda ne smejo zanikati, kajti, hvala Bogu, imamo tudi dobre živinorejce.

Kaj pa povzroča to neovržno revščino v naši živinoreji? Skoraj samo napačna vzreja mlade govedi, zlasti v prvem letu, ki naredi živali, kakor gori povedano, telesno napačne.

Napak pri vzreji govedi je vse polno, omenimo pa samo poglobitne, ki največ zakrivijo, da pri nas pri istem trudu, v istem času in pri istih stroških vzredimo slednjič govedo, ki je kot plemenska žival kvečjemu tretjino toliko vredna, kakor enako stara žival v hlevu umnega živinorejca.

Najprej imejmo pred očmi, da naša krava ni več prvotna žival, kakor jo je Bog ustvaril, temveč je umetno zboljšana stvar, ki se ni zvrгла samo po podnebju in po talnih razmerah, temveč je to, kar je postala v teku tisočletij vsled vpliva človeškega razuma, in sicer vse kaj drugega kakor je bila njena starodavna prednica. Umen živinorejec mora pri vzreji in pri oskrbovanju pač gledati na naravne predpogoje uspevanja, kajti govedo slednjič ostane vendarle živo bitje in ne mrtev stroj ali pa ribniški konj, ki se nauči živeti brez hrane, vendar je živinorejec v svoj gospodarski prid naravo govedi popopolnoma predrugačil in se to predrugačevanje še vedno vrši. Goved privedi na višek gospodarske koristi je naloga živinorejca, in ta cilj imej živinorejec pred očmi. Za sedaj moramo biti še ponižni in ne smemo tega cilja previsoko postaviti, n. pr. takoj zahtevati, da mora imeti naša goved vzorne vnane oblike simodolske pasme, ali da bi naše krave dajale na leto po 8000 kg mleka s 5—6 % tolščobe kakor jerzejske!

Pri kravah, kjer se nič ne brigajo za mleko in vse puščajo teletu, mlečne žleze niso razvite; one dajejo ravno toliko mleka, kolikor ga potrebuje tele. Tele ostane pri kravi, sesa kadar in kolikor hoče, sesa dokler ima krava kaj mleka, se samo uči jesti druge reči in se nekako naravno samoodsebe odstavi. Tako je enkrat sploh bilo in je še danes semtertja, na pr. pri podolski (ogrski) pasmi.

Naša goved je pa umetno že zboljšana, naše krave imajo že več mleka kakor ga tele potrebuje, oziroma

dlje časa in več molzejo kakor tele uživa samo in le neposneto mleko. Od tod prihaja, da se pri nas prva poglavitna napaka pri vzreji govedi dela pri dojenju telet.

Pri nas vodijo tele h kravi sesat, kolikorkrat se jim naravno prav zdi, ali sploh tele pri kravi puste, da sesa, kadar in kolikor hoče. Tele je pa neumna žival in popije naenkrat dva litra in tudi več, če je samo sebi prepuščeno, in te množine mleka ne more prenesti in prebaviti, zato so posledice nenaravno razširjena in ohlapna prebavila (želodec in čreva), driska in druge bolezni. Tele more in sme naenkrat zaužiti le en ali kvečjemu poldrugi liter mleka. V pričetku naj dobiva tele le po en liter mleka ob vsakem roku, pozneje tudi poldrugi liter, in hranilnih rokov je toliko na dan nastaviti, kakor je prav. Bolje je, če so teleta po vsakem napajanju še nekoliko lačna, kakor pa, če se nabunkajo mleka, da bi kmalu počila. Imejmo pred očmi, kakor je gori povedano, da so naša goveda že umetno zboljšana živa bitja, zato se moramo na to ozirati, a na drugi strani ne smemo prezreti, da proti naravi živega bitja nekaznovano ne smemo grešiti. Če tele pri kravi sesa, ni nikdar mogoče nadzirati, koliko mleka popije; odmeriti teletu pravšno množino mleka je mogoče le pri umetnem napajanju, zato je pri umni živinoreji z zboljšano pasmo edino umestno tele takoj kravi vzeti ter ga umetno dojiti z napajalnikom. Tako ravnanje ima pa še naslednjo prednost: Če tele sploh ne sesa krave in jo pravilno molzemo od prvega dne naprej, se mleko prav bistveno pomnoži. Med molžo mlečne žleze največ mleka izdelajo in pravilno molzenje mlečne žleze posebno vzbuja. Človeška roka pa mlečne žleze veliko bolj vzbuja kakor neumno tele, ki nespametno sesa in v svoji trmoglavosti ne obdelava vseh seskov in vseh delov vimena enako.

Da naše krave niso posebne molznice in se v tem pogledu od rodu do rodu in od teleta do teleta ne boljšajo, ni krivo samo to, da se v nemar pušča pravilna odbira plemenskih živali in da se večinoma nepravilno molze, temveč tudi prav v obilni meri

nezadostno izmolzovanje krav, ki same doje teleta.

Prva usodepolna napaka pri vzreji govedi, ki je poleg vsega drugega vzrok, da so tudi krave slabe molznice, je napačno dojenje telet, vsled česar dobivajo teleta prevelika in ohlapna prebavila (želodec in čreva). Taka prebavila so prva kal poznejšemu neuspevanju in raznim telesnim napakam.

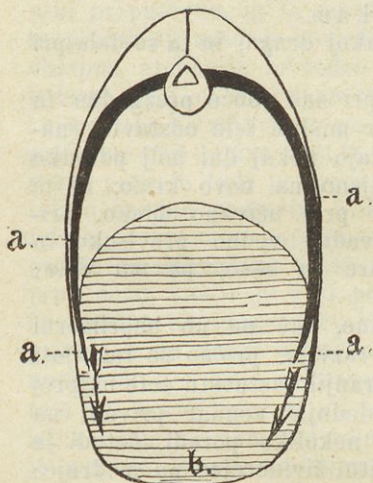
Za to napako pride takoj druga, in ta se dela pri odstavljanju telet.

Odstavljanje telet je pri nas vobče prezgodno in skoraj brez prehoda. Kadar mislijo tele odstaviti (navadno prezgodaj), ga spuščajo nekaj dni bolj poredko h kravi in še ne dovolj vajeno na novo krmo, ki je popolnoma drugačna kakor prej uživano mleko, privežejo k jaslim, ki so navadno vedno previsoke in imajo še tiste proklete gare za seno, pa mu vele: Žri ali pogini!

Navadno tele ne pogine, pač pa ob neprimerni krmi počasi životari, se ne razvija, prično se razvijati napake vnanje oblike in notranjih lastnosti, tele najprej shujša do kosti, potem se slednjič vendar privadi na drugačno krmo in se zopet nekoliko poredi, četudi je rast silno zastala. Starokopitni živinorejec pa modruje: Dokler ne gre mlečno meso s teleta, se ne prične rediti. Dajte takemu živinorejcu tele od najboljše krave, zaskočene po najboljšem biku, ki z veliko silo podeduje svoje dobre lastnosti na zarod, pa bo vendarle vzredil v enem letu malovreden, zamrl nestvor z vdrtim hrbtom in z velikim, visečim trebuhom! In pristopili bodo patentirani vsevedeži ter bodo zabelili modrovanje starokopitnega živinorejca s trditvijo: „Pasma ni za našo deželo, ker nimamo primerneга podnebja in ne prave krme.“ — Seveda, ljubi Bog v nebesih reže nam Kranjcem poseben kruh; menda ima pred seboj zemljevid kranjske dežele in skrbno pazi, da med natančno načrtanimi in lepo pobarvanimi deželnimi mejami dela, ne glede na zemljepisno lego in višavo nad morjem, posebno vreme in dá rasti krmi posebne sestave. Blagor jim!

Tele je že med sesanjem vaditi na drugo, zlasti na suho krmo, da potem, ko je odstavljeno, ne le prav nič ne shujša in v rasti ne zaostane, temveč se naprej dobro in hitro razvija.

Naša prehitro in skoraj brez pravega prehoda odstavljena teleta pa ne dobivajo v tem velepomembnem času primerne krme, kajti seno se jim polaga, ki ni zanič, včasih celo rezanica, nad vse potrebnih močnih krmil pa malo ali nič.

Podoba 1. Rebra se dol vlečejo, ker je trebuh nabasan s slabo krmo.
a rebra, b trebušna koža.

mljenju se tudi kosti, kite in mišice ne morejo razvijati, in če ni močnih krmil, na pr. ovsa, ki predvsem pospešuje tvorjenje krvi in razvijanje mišic, in otrobov ali lanih tropin, ki zaradi svoje vsebine fosforovokislega apna pospešujejo rast kosti, potem se hrbet pošine in lega okostja se zverži.

Velike in težke trebuhe pa dela tudi prerediti, netočno in premočno napajanje z vodo. Edino pravilno je tisto napajanje, da dobi žival vode kadar in kolikor hoče. Taka žival ni nikdar

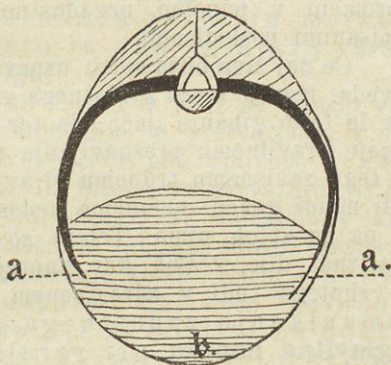
Teleta dobivajo od neprimerne sena, celopala od slame, navzlic dodanim močnim krmilom vendarle velike trebuhe. Velik trebuh je pa pri teletih, kadar se morajo razvijati, zelo opasna reč. Velik trebuh preprečuje dobro razvijanje in obokanje reber, ker težak in velik trebuh rebra trajno dol vleče (glej podobi 1. in 2.) Pri neprimernem krm-

žejna in se zato nikdar vode v preobilni množini ne nažlampa.

Prve posledice vsemu temu so mlade zamorjene živali z velikimi, visečimi trebuh, z vdrtimi hrbt, z ozkimi prsi, s strmimi pleči in s tankimi nogami.

Druga posledica so še bolj razširjena in ohlapna prebavila, ki delajo odraslo žival neješčo, ki potrebujejo za nasičenje neprimerno velikih množin krme, ki se pa slabo prebavlja in zato gospodarsko slabo porablja.

Trdim, da je naše seno slabo! Slabo pa ni zaradi naših tal ali podnebja, temveč zaradi nepravilnega pripravljanja. Torej zaradi naše krivde! Pri nas se seno splošno prepozno kosi; čim pozneje se kosi, tem bolj izginejo iz njega važne beljakovine in dušičnate redilne snovi, ki niso beljakovinske narave, namreč amidi, in istotako izgine fosforova kislina. Prav

Podoba 2. Lepo vložena rebra pri primerno napolnjenem trebuhu s tečno krmo. *a* rebra, *b* trebuš. koža.

zgodaj pokošeno seno, polno beljakovin, amidov in fosforove kisline, je za odstavljena teleta in za mlado goved močno in edino pravo krmilo, dočim je pozno pokošeno seno malo ali nič več vredno kakor slama, ki prebavila le širi ter slabi in nezadostno prehranjuje mlado goved.

Goved je žival, ki je ustvarjena za uživanje zgolj rastlinske krme, v prvi vrsti zelene in suhe klaje; njen sestavljeni prežvekovalni želodec je silno sestavljene narave in njeno prebavljanje in presnavljanje ni tako preprosto, kakor se je doslej mislilo, ter sedaj, odkar natančneje poznamo biologijo in fiziologijo govedi, vemo da mora biti prehranjevanje govedi v marsičem drugačno,

kakor so nas učili starejši praktiki in teoretiki. Dobre mlade zelene klaje (kakor se zlasti dobiva na paši) in dobrega sena iz mladih pokošenih krmskih rastlin, ki so polne beljakovin, amidov in fosforove kisline, ne morejo pri vzreji telet niti druga močna krmila tako nadomestiti, da bi bilo uspevanje mlade govedi zadostno.

Druga poglavitna napaka pri vzreji govedi je torej nepravilno odstavljanje in krmljenje odstavljenih telet, vsled česar se rast mlade živine zamori in se kal neuspevanja, ki pride v živali po nepravilnem dojenju, izpremeni v popolno nezadostno uspevanje z vsemi popisanimi posledicami.

Če naj živa bitja sploh uspevajo, sosebno pa mlada goveda, morajo imeti zadostnega gibanja v čistem zraku, ker le tako gibanje jači ude ter organe in daje predpogoje pravilnemu presnavljanju v živalskem telesu in od tega zavisnemu trdnemu zdravju. Takega gibanja pa naši mladi govedi večinoma nedostaja v zadostni meri, ali pa ga sploh nima. Teleta so cele mesece do pol leta, tudi dlje, včasih kar naprej privezana v hlevih, ki vrhutega tudi v zdrastvenem oziru niso najboljše. Pomanjkanje zadostnega gibanja je **tretja poglavitna napaka** pri vzreji goved, ki slabe posledice prvih dveh napak prav izdatno pospešuje. Ohlapne kite in mišice ter šibke kosti delajo vsled neprestane staje v hlevu še bolj zverženo okostje, noge in sploh kosti dobe nepravilne lege, in odtod naše „podrte“ živali. Za oskrbovanje parkljev nihče ne skrbi, rasejo sami sebi prepuščeni in slednjič mlado govedo vso pezo svojega ohlapnega telesa polaga na pete in dobi popolnoma nepravilno postavljene noge.

In slednjič solnce! Brez solnčne (dnevne) svetlobe sploh ni življenja; ona edino omogočuje tvorjenje zelenila v rastlinah in rdečih telesec v krvi, ki so, poljudno povedano, nositeljice življenja. Naši živinorejci še približno ne pojmiyo, kako velikanskega pomena je dnevna svetloba za razvoj in zdravje njih živine. Še v krajih, koder se živina redno pase od Velike noči do Vseh svetih, ali koder je po več tednov noč in dan na

prostem, n.pr. na planinah, uživa naša živina premalo svetlobe, kajti drugega pol leta je v mračnih hlevih, ki imajo večinoma okna, ki so pravzaprav le luknje, in pozimi še te z gnojem zakidajo. Kaj pa šele v krajih, koder malo ali nič ne pasejo?! V poljanskih pokrajinah kamniškega, kranjskega in ljubljanskega političnega okraja, kjer se z živinorejo najbolj pečajo v vsi kranjski deželi, manjka rastoči in tudi drugi govedi najbolj gibanja in svetlobe, kajti prišli smo vsled razkosavanja zemljišč, vsled razdelitve skupnih zemljišč in vsled pomanjkanja delavnih sil v nekterih največjih vaseh, ki imajo glede kolikosti najmočnejšo živinorejo, do žalostnega položaja, da mlada goved in molzna živina ne pride leto in dan iz hleva. **Brez paše ni umne živinoreje!**

Krma dela najprej kri in iz krvi se tvorijo vsi deli života, a to prehranjevanje in pretvarjanje v živalskem telesu se more vršiti le pod vplivom dobre krvi, ki je polna rdečih telesec in prevažnih tistih belih telesec v krvi (fagocitov), ki uničujejo v kri zašlih drugih krvnih telesec, ki zavirajo zdravo presnavljanje in sploh dobro uspevanje živali. Dobra kri se dela le pod zadostnim vplivom solnčne svetlobe, zato brez nje ni misliti na dobro uspevanje ktere koli živali, in istotako ne govedi, celo pa ne mlade! Velike važnosti solnčne svetlobe za uspevanje živali sploh in govedi posebej pri nas noben živinorejec niti ne pozna. Solnce je vir vsemu življenju, in ta vir življenja naši živinorejci svoji govedi odtegujejo, zato označimo to dejstvo za **četrto veliko napako** pri vzreji naše govedi.

Vsa žival obstoji iz udov in organov, narejenih iz kosti, raznovrstnega mišičevja itd. Vsak del živali zase je narejen iz tkanine, in raznovrstne tkanine v živalskem telesu so zopet sestavljene iz neštevilnih samostalnih stanic (celic). Stanica je torej najmanjši osnovni organ živalskega telesa. Stanice se razmnožujejo, in to razmnoževanje dela rast živine. Meso (mišice) je sestavljeno iz vlaken, obstoječih iz stanic. Debelost teh vlaken je omejena, ne pa njih

množina. Vlakna se razmnožujejo tem potom, da se razcepijo in se delajo nova vlakna. Razmnoževanje, t. j. rast mišic (mesa), se pa pri sesalcih vrši poglavitno skoraj le v mladosti, in zato izvira odtod praktično pravilo živinoreje: **Skrbi za rast govedi v mladosti, pozneje je vsak trud zaman.** Proti temu pravilu se pri nas z gori navedenimi poglavitnimi in še z drugimi manjšimi napakami pri vzreji govedi greši, zato vzredimo prvo leto govedo, ki ni veliko več vredno kakor štiritedensko odstavljeno tele, ki iz njega tudi pozneje nič prida ne more biti. Od števila tvorečih stanic, ki jih vsebuje žival, je odvisna njena gospodarska vrednost, a to staničevje se tvori v zadostni množini le v mladosti, in sicer le pri pravilni vzreji.

Naloga umne živinoreje bodi, iz novorejene živali hitro vzrediti pravilno oblikovano govedo z najboljšimi notranjimi lastnostimi, ki je vsled v mladosti stvorjenega delavnega staničja zmožna dajati največji gospodarski prid.

Tega pravila pa naši gospodarji večinoma ne poznajo, še manj pa pojmiyo, zato pri nas o živinorejcih ni govora; mi imamo pravzaprav le gospodarje, ki v svojih hlevih goved preživljajo brez pravega živinorejskega cilja.

Poleg tu navedenih štirih poglavitnih napak pri vzreji naše govedi imamo še vse polno drugih, n. pr. preziranje prave odbire plemenskih živali, premajhno število bikov, ki po večstokrat na leto morajo plemeniti in zato delajo slab zarod, nezdravi hlevi, neprikladno in netočno krmljenje in napajanje, tehniško popolnoma nedostatna molža, prezgodnja ubrežitev telic in raba mladih bikov itd., itd. — Z ozirom na namen tega spisa se ne spuščam v obravnavo teh in še drugih napak ter hib naše takozvane živinoreje; zadostuje naj začrtanje le prej opisanih poglavitnih napak, ki najbolj odločilno vplivajo na bodočo gospodarsko korist novorojenih telet s cootehniškega stališča.

O načinih zboljšanja goveje pasme z ozirom na Kranjsko.

Kakovost govejega zaroda v vsakem kraju je produkt podedovanih lastnosti njegovih pradedov in činiteljev, ki se ima nanje govedo v svojem življenju privaditi, oziroma činiteljev, ki so na njegovo vzrejo vplivali.

Iz tega neovrženega dejstva sledi, da ima kmetovalec v roki moč do gotove meje z umno rejo živine živalim dati gospodarsko primerne oblike in lastnosti.

To svojo moč more živinorejec v dveh smereh uveljavljati.

Ena smer je okoriščanje s podedovalno silo živali, ki jih odbira za pleme, in druga smer je privzrediti posamezni živali z umno vzrejo tiste lastnosti do skrajne višine, ki so že v kali oplojenega jajčeca zasnovane, in sicer toliko glede kolikosti, kolikor glede kakovosti.

Nauk o podedovanju nas uči: V teku življenja kake posamezne živali nanovo pridobljene lastnosti, ki jih torej starši in prastarši niso še imeli, se ne podedujejo, t. j. žival jih ne prenaša na svoj zarod.

Učenjak Lamarck (l. 1809) ni bil tega mnenja in še danes njegovi somišljeniki, ki se imenujejo Neolamarckovci, verujejo na podedovanje novopridobljenih lastnosti, a oni tako podedovanje kar preprosto domnevajo, ne da bi ga mogli vednostno dokazati. Profesor dr. W. Völtz (Berlin) ima prav, ko pravi: „Domnevanje, da se dosežene izpremembe vsled učinka rabe ali nerabe podedujejo na zarod, ni dokazano, teoretiško neverjetno in po praktičkih izkušnjah živinorejcev ovrženo. Vzreja živali, ki bi slonela na takem domnevanju, bi ne bila sposobna živinorejo pospešiti, marveč jo more celo oškodovati“.

Prejšnja odstavka se poljudno takole pojasnita z zgledom: Imej kravo, ki ima podedovano, recimo prirojeno lastnost, da je izborna molznica, in je tudi resnično; pokvari ji delavnost mlečnih žlez kolikor

hočeš (učinek nerabe), vendar bo skotevala teleta, ki bo nanja podedovala svojo izbornost mlečnost. Narobe pa druga krava, ki pri nji z vsemi znanimi sredstvi pospešuješ njeno mlečnost (učinek rabe), ne bo dajala nikdar več mleka, kolikor ga mora, t. j. v kakršni meri ji je mlečnost podedovana (ali prirojena), in tudi njen zarod ne bo ne boljši ne slabši. Vpliv bika, ki je enako merodajen, seveda pri tem zgledu prezrem.

Prenesimo nauke moderne cootehnikke na naše kranjske živinorejske razmere, ki pa precej enako veljajo za vse slovenske pokrajine!

Predvsem vprašajmo, kakšna je pravzaprav goved na Kranjskem?

Prvotne govedi, kakršna je bila do druge polovice prejšnjega stoletja na Kranjskem, ni več. Težko bi bilo kje zaslediti kak ostanek brez primesi tuje krvi. Vsa naša goveja živina je že prekrižana s tujo, in sicer največ s pincgavsko (belansko, kar je pa isto), z muricodolsko, s pomursko, s simodolsko in deloma z rjavo šviško (algajsko in montafonsko) ter celo s holandsko pasmo. V zadnjih 40 letih je prišlo v deželo kakih 3000 čistokrvnih bikov in poleg njih nekaj ženskih čistokrvnih živali omenjenih pasem. Ponekod v deželi so vsled tega nastale vsaj po barvi in deloma tudi po lastnostih goveje črede, ki se smejo imenovati skoraj polnokrvne. **Neovrženo je pa dejstvo, da se je kranjska goveja živina v zadnjih 50 letih popolnoma prelevila; večja in boljša v svojih lastnostih je mimo prvotne povprečno gotovo za 100 % več vredna, in vso zaslugo na tem ima edino le c. kr. kmetijska družba kranjska.** Če naša goveja živina ni v vseh pokrajinah po deželi tudi po barvi zenačena, je to resnična hiba, a je najbolj zadnje vrste, ki je praktičen in gospodarsko misleč cootehnik v „naših“ razmerah nikdar ne bo v prvi vrsti upošteval. Naj se mi ne zameri očitanje: **Pri nas se vidi v enačenju barve goveje živine višek živinorejskega uspeha,** odtod toliko praznih govoric o izboljšanju naše govedoreje, ki ne peljejo do nikakega cilja, narobe, tako naziranje je morebiti včasih celo škodljivo, zlasti kadar se družijo s kaprico do kake posebne barve ali

do kakih posebnih lis. Gotovo so to tudi reči, ki jih je upoštevati, a na drugem mestu, kjer se gre za vzrejo pasemskih „standard“ živali, kajti tamkaj so vnanji znaki silno merodajni za ceno živali. Naš kmet pa predvsem živino vprega, prodaja teleta, meso in mleko in vsaj za sedaj večinoma, če pretirano govorim, za barvo ne dobiva počenega groša. Kaj mi barva, če so pa slaba teleta, če voli niso za vprego, če živali počasi rasejo, niso lepe oblike ali se počasi pitajo in če krave niso mlečne! Najprej gospodarska korist in potem pride šele „standard“. Merodajni činitelji se pri pospeševanju govedoreje nikakor ne smejo identificirati z onim kmetičem, ki mi je nekoč odgovoril na moj pouk, da je iz gospodarskega stališča rediti živino, ki je rastna, ki zgodaj dozori, je ješča in mlečna, četudi ni sive barve: „Vidijo gospod, vse je res in prav imajo, a lepo barvan sivček v hlevu je pa vendar nekaj fletnega.“

V predstojećem odstavku sem odgovoril na vprašanje, kakšna je naša goved na Kranjskem z ozirom na pasmo, ki ji pripada.

Odgovoriti mi je na to vprašanje tudi, oziraje se na njegove gospodarske lastnosti.

Vsled prekriževanja s tujimi pasmami je naša goved pridobila v teku pol stoletja v sebe toliko dobrih podlag, da jo vobče za „naše razmere“ lahko smatramo za izdatno zboljšano, relativno dobro. Kdo pa pozna vrline naše govedi? Nihče!

Dobrota naše govedi se da le domnevati na podlagi raznih dejstev. To, kar je bilo dobrega v naši prvotni živini in kar se je vanjo zaneslo dobrega po tuji krvi, tiči latentno v njej. Le z dosledno umno vzrejo in rejo, če se opuste vse napake, ki se delajo pri vzreji in pri reji goveje živine, pridejo na višek razvitja vse lastnosti v tisti meri, ki so zasnovane v kali oplojenega jajčeca. Take vzreje in reje pa pri nas splošno ni, nahaja se izredno redkokrat le semtertja, zato ne pride do veljave, kar je dobrega v naši živini, in zato kakovost naše govedi vobče napačno sodimo.

Umen živinorejec more v večini naših pokrajin z blagom, ki mu je doma na razpolaganje, vzrediti rela-

tivno dobro čredo; to se da trditi s teorijskega stališča in na podlagi posameznih vidnih slučajev. Pri povzdigi naše živinoreje nam je delovati predvsem v tisti smeri, ki sem jo v pričetku tega spisa kot drugo omenjal, namreč spraviti podedovane lastnosti do višine razvitka. Dober razvitek teh lastnosti se omogočile v življenju z umnim ravnanjem. **Postati moramo v resnici umni živinorejci.** Lastnosti, ki jih žival pridobi v svojem življenju, bodisi po učinku vsled rabe, ali po učinku vsled nerabe, imenujemo „samotogenske“, one se sicer ne podedujejo, vendar so pa vedno zasnovane v kali oplojenega jajčeca. Česar ni v tem jajčecu, tega tudi najumnejše ravnanje ne spravi na dan. Jaz že na tem mestu s prepričanjem trdim, da je v premnogi pokrajinah naše dežele v dotičnih čredah vsaj toliko dobrih podedovalnih lastnosti zasnovanih, kakor v govedu na Pomurskem, in če hodimo po bika na Gorenje Štajersko, pač uvajamo v deželo svežo kri, kar seveda ni napačno, strogo presojano pa hodimo tja pravzaprav le drago kupovat „barvo“. Na Pomurskem niso kmetje prav nič boljši živinorejci (v marsičem so še slabši) kakor naši, in če tamkaj najdemo lepega in neopravičeno dragega bika, se damo preslepiti le po njegovih samotogenskih lastnostih.

Če smo enkrat dobri živinorejci in znamo vse dobre podedovane (prirojene) lastnosti svoje živine privesti do viška razvitja, potem smo spolnili šele del svoje naloge. Goved nam je naprej izboljševati, in sicer v prvi smeri, kakor je označeno v uvodu tega spisa, t. j. okoriščati se moramo s podedovalno silo plemenskih živali. V najboljši pasmi in pri najugodnejših razmerah niso vse živali enake, in česar pri življenju pri najumnejši oskrbi ne pokažejo, tega niso imele prirojenega in torej tudi na svoje potomce ne morejo prenesti. **Odbiranje najboljših živali za pleme mora biti načelo, ki naj nadvladuje vsa živinorejska podvzetja.**

Z umno vzrejo in rejo ter z odbiralnim načelom, ki ga do skrajnosti moramo izvesti,

imamo moč, da govejo živino, kakršna je danes, samoizsebe prav izdatno glede kakovosti dvignemo. Pa tudi tako početje ima svoje meje! Četudi odločno priznamo relativno dobroto naše živine, vendar bo samaizsebe zboljšana še vedno oddaljena od tistega viška dobrote, ki moramo za njim stremiti.

Ne utegnemo čakati, da postanemo splošno vsaj v nekterih pokrajinah razmerno dobri živinorejci; uspehi odbiralnega načela so pa tudi omejeni že z ozirom na dosedanje kakovost naše govedi, in drugič so že od narave pri govedi počasni ter je nanje v čredah celih pokrajin treba več desetletij čakati. **Mi moramo hitreje naprej!** Hitrost v zboljšanju svoje govedi dosežemo z vcepljenjem stalnih in dobrih podedovalnih lastnosti, in sicer edino le potom prekriževanja s plemensko živino dobrih in primernih govejih pasem. Po tem potu smo doslej na Kranjskem razmerno hitro (v 40 letih) naravnost veliko dosegli, če pa postanemo umnejši živinorejci, česar je upati — saj vidimo, da naš kmet vidno napreduje — če se združimo v resnične živinorejske zadruge, ki pojmiyo svojo nalogo in ne obstoje le zaradi lepšega, da molzejo podpore, potem moremo s prekriževanjem še hitreje priti do zaželenega cilja.

S kterimi tujimi pasmami naj prekrižujemo na Kranjskem goved.

Naša goved se je s pomočjo prekriževanja z biki tujih pasem že popolnoma prelevila; z umno vzrejo moremo novorojene živali narediti razmerno dobre in z umno odbiro moremo naše črede še izdatno zboljšati. Ta zboljšanja pa imajo svoje meje, ki jih moramo prekoračiti, kajti gospodarske razmere nas silijo stremiti po boljših uspehih, ki jih moramo hitro doseči. Hitrost v zboljševanju svoje govedi pa dosežemo, kakor sem že zapisal, z vcepljenjem stalnih in dobrih podedovalnih lastnosti, in sicer edino le potom prekriževanja s plemensko živino dobrih in primernih govejih pasem.

Preden se živinorejec odloči za pasmo, ki bo z njo svojo čredo prekriževal, mora biti v marsičem na jasnem. Predvsem mora imeti svoj cilj, ki mu ga ne začrtajo le domače gospodarske razmere (tla, krma, omogočeno gospodarjenje, podnebje itd.), temveč gospodarske in tržne razmere sploh, kajti on ne redi živine za zabavo, ampak zaradi dobička.

Kakšen cilj imej torej naša govedoreja?

Kranjska se v primerjalnem zemljepisju sploh napačno presoja in od tod izvira tudi napačna sodba, ki se izpeljuje iz statističskih podatkov, posebno z ozirom na kmetijstvo. V naši deželi je polovica površine gozdov, ki pri živinoreji skoraj nič ne hodijo v poštev. Druga polovica pa tudi ni samo obdelana zemlja; obstoji sicer tudi iz vinogradov, ki ne dajejo krme, pač pa potrebujejo veliko gnoja; a obstoji iz mnogo tisoč hektarov pašnikov, ki so kot taki pač v katastru vpisani, a niso veliko boljši od pušč (na Krasu in tudi v kočevskem okraju); iz planinskih pašnikov, ki dajejo le nekaj tednov nekaj paše, in iz hribovskih senožeti (rovtov, košenic itd), ki z enim mahljajem kose ne dajo toliko trave, da bi se z njo kosa obrisala. Če vzamemo za površino, ki resnično kaj pomembnega rodi, travnike in zemljo, ki je pod plugom, potem šele pridemo do zaključka, da je kranjska dežela v Avstriji ena najbolj obljudenih (seveda primerjaje število prebivalstva z z rodečo zemljo) in da se v deželi razmerno jako veliko živine redi. Naša kmečka posestva so pa silno majhna in vrhutega neverjetno razkosana (naša graščinska posestva tudi večinoma niso večja kakor boljše kmetije na Češkem ali Ogrskem), nedostaja nam delavnih sil (zlasti poslov), stalnega kmečkega delavstva sploh nimamo, zato so delavci silno dragi, istotako vse gospodarske potrebščine, izkratka: **Malokje se tako drago kmetuje, kakor na Kranjskem.**

Kmetovanja sicer pri nas res ne moremo še imenovati splošno umnega, celo ne vzornega, **vsekako je pa naše gospodarjenje prav zelo intenzivno**, in nikakor ne ekstenzivno, kakor se mnogokrat domneva, celo od strokovno naobražene strani.

Mina Kranjskem kmetujemo intenzivno; dejstvo, da denarni učinek ni primeren, nas v tej sodbi ne sme omajati; vzroki temu tiče drugje, kar na tem mestu ne kaže razmotrivati.

V intenzivno gospodarstvo pa sodi goveja pasma, ki mu je primerna, in s tega stališča nam je presojati, za katero pasmo v svrhu prekriževanja govedi se nam je odločiti, oziroma kateri cilj imej naša govedoreja.

Najdobičkonosnejša je reja plemenske govedi, zato imejmo ta cilj vedno pred očmi, a plemenska goved se ne da ceno vzrejati; imeti je treba veliko strokovnega znanja, in če naj se plemenska goved primerno dragi vzreji tudi dobro, t. j. drago prodaja, mora biti na glasu, mora že biti sloveča. Dober glas govedi pridobiti pa ni tako lahko in ne gre hitro. Postanimo umni živinorejci in upajmo, da pride še čas izvoza plemenske govedi tudi za Kranjsko, saj v do glednem času mora Balkan postati mogočen kupec za tako goved in mi smo mu blizu, a ne smemo se pustiti prehiteti od Ogrske in Hrvaške. Silno se pa moti tisti, ki misli, da bomo mi kdaj izvažali kot plemensko živino gornještajersko sivo živino, ki je le za ekstenzivne razmere, dočim so že Ogrri na najširši podlagi zasnovali rejo pisane (simodolske) govedi in jim tudi že Hrvaška sledi.

Cilja, vzrejati plemensko živino za izvoz, nikoli ne smemo pustiti iz oči, a mislimo tudi na današnje razmere. Pri našem intenzivnem gospodarjenju je zgolj produciranje mesa, t. j. vzreja živine, ki se prodaja le po mesarski ceni, očitna izguba. Mi moramo v naših kmetijah rediti zgodaj godno, rastno, ješčo in lepo oblikovano živino, ki je dobra za vprego, kolikor je za nas potrebno, ki je mlečna in ki se da hitro opitati.

Vsaka teh treh rabnosti bodi zadostna in od vsake posebej naj ena prevladuje drugi dve, kakor ravno dotične krajevne razmere zahtevajo.

Na Kranjskem vzrejati počasi razvijajočo se živino, ki ima edinole prednost, da daje izborne

vprežne vole, je gospodarska blaznost. Tisti posestnik, ki je v prvi vrsti voznik, se ne more imenovati kmetovalec in prav gotovo ni živinorejec. Dober kmetovalec postane na kmetiji, ne pa na cesti. „Furmani“ še nikdar niso pospeševali živinoreje in je ne bodo; prepričajte se koder hočete, najzanemarljivejši kmetije imajo ti ljudje. Dobri vprežni voli za „furmansko“ obrt se vedno ceneje kupijo kakor doma vzrede. Sicer pa, kdo bo danes v XX. stoletju, v času železnic, elektrike in bencina še mislil na „furanje“ z volmi, ko v naglici, ki se z njo vrši promet, črnogledci že hitrejšemu konju prerokujejo zadnje ure na cesti! Vprežna živina se bo še vedno rabila, a vprežna porabnost pri govedu je za danes postala važna skoraj le za dom in ni več tako imenitna, da bi jo stavili nad rastnost, ješčnost, mlečnost in hitro pitanje.

Proč torej s starokopitnimi nazori in vzrejammo goved, primerno našim novim razmeram, postanimo tudi trgovci ter imejmo živinorejo, ki nese!

Naloga umnega kmetovalca bodi vzrejati goved, ki daje zadosten užitek, in s tega stališča mu je presojati pasme, ki jih izbere za rejo ali za prekriževanje v svrhu zboljšanja svoje črede.

Iz vzrokov, ki mi jih na tem mestu ni treba razmotrivati, hodijo v poštev le hribovske in dolinske pasme, ne pa nižavske, dasi stem ne trdim, da bi nižavska kri, do gotove meje pretočena v našo goved, morala škodovati. Prišel je na pr. pred kakimi 35 leti eden ali sta prišla dva bika in več holandskih krav na Kranjsko, katerih sledovi še danes niso iztrebljeni. Črnobela lisasta vnanjost kože in izborna mlečnost te stare in silno konstantne pasme se vzlic mnogokratnemu prekriževanju z domačo govedjo nista dala iztrebiti, kar bodi svarilo gotovim „strokovnjakom“ izrekati prenagljene sodbe o degeneraciji tujih pasem vsled „kranjskega“ podnebja; narobe, jaz sem poznal in še poznam nekaj teh krav, potomk takratnih čistokrvnih holandcev, ki glede vnanjih oblik niso nič slabše od domačih — skoraj bi smel govoriti o zboljšanju oblik — a izborna mlečnost je ostala. Živinorejski zakoni o podedovanju, o konstanci in o atavizmu so

tukaj podprti z velezanimivim zgledom, kakršen se redkokrat v praksi vidi.

Pri tej priliki naj še nekaj omenim. Semintja se nahaja kaka domača krava, ki je izredno dobra molznica, največkrat edinka v hiši kakega kočarja ali kakega vaškega obrtnika. Takoj nastane hrup v krogu „pseudostrokovnjakov“, katerim je dal Bog s službo tudi razum, ter kriče: Glejte, kako dobra je domača goved, čemu uvažati v deželo tuje pasme! Le počasi, ena lastovka še ne naredi pomladi in v ječah niso sami hudodelci, so tudi po krivem obsojeni! Kdo pa vé, odkod izvira taka izborna molznica? Ali niso lahko v njej podedovane lastnosti tuje krvi, ki so vsled boljše oskrbe prišle do veljave, in kdo ne ve, da se v hišah pametnih kočarjev in razmerno imovitih vaških obrtnikov kravam-edinkam navadno z večjo ljubeznijo streže, kakor v hlevih večjih posestnikov, ki morajo vse prepustiti brezvestnim poslom. Take krave le spričujejo, da so v naši domači živini že zasnovane dobre lastnosti, ki so podedovane in se prav gotovo niso kar naenkrat sameodsebe naredile; z umno oskrbo se je le zbudila dobra lastnost izborne mlečnosti, ki je bila latentna. Kakšna je pa stalnost v podedovanju mlečnosti take krave, ki je lahko le atavistiški pojav, ki pri zarodu tako hitro lahko izgine, kakor se je pokazal, celo če se plemeni z bikom iz nemlečnega zaroda, pa lahko vsakdo izračuni.

Dobra bo naša goved, kadar bo rastna, zgodaj zrela, lepih vnajnih oblik in ješča; ki bo v pokrajinah, kjer je mlekarstvo doma, mlečna, povsod se bo pa lahko pitala in bo toliko dobra za vprego, kakor je našim gospodarskim razmeram potrebno, ne da bi se mislilo na zaslužek na cesti kot poglavitni vir dohodkov od živine.

Ktere goveje pasme so torej primerne za Kranjsko?

Našo deželo delimo v Gorenjsko, Dolenjsko in Notranjsko. Ta delitev je pa pravzaprav le politiška, kajti z živinorejskega stališča imamo na Gorenjskem pokrajine, slične notranjskim in dolenjskim, in enako tudi narobe. Čisto zase so gorenjske alpske pokrajine s svojimi planinskimi pašniki, zase je Kras, bodisi gol

in burjav in na drugi strani obraščen in neburjav, ter Vipavska dolina.

Na Gorenjskem je danes večinoma razširjena pincgavska pasma, kamor prihajajo že 40 let čistokrvni biki te pasme. Goved v tej pokrajini je vsaj po barvi že skoraj popolnoma zenačena, kar gre največ na račun dejstva, da ima pisana pincgavska pasma za podlago starodavno pleme z veliko konstanco v podegovanju barve. Tudi na Dolenjsko in Notranjsko so se v istem razmerju skozi 40 let uvažali sivi biki. Če pa tamošnja živina ni zenačena po barvi, je pač nekaj krivo pritiskanje pincgavske živine v te pokrajine in prav malo uvažanje bikov drugih pasem do pred 10 leti; največ je pa vzrok dejstvo, da za prekriževanje rabljeni muricodolski in pomurski biki niso s svojo manjšo podedovalno silo prodrli in odločno niso tako zenečevalno učinkovali kakor pincgavci na Gorenjskem. Pred desetletji je bil na Gorenjskem tudi velik odpor proti pincgavski pasmi, a ta odpor se je polegel, in danes mirno lahko trdimo, da se je pincgavska pasma na Gorenjskem sponesla. Za seboj imamo štiridesetletne izkušnje, in kar se da s to pasmo doseči, to je skoraj doseženo; če ni vse tako, kakor bi lahko bilo. pač ni kriva pasma ali nezadostno število vpeljanih čistokrvnih pincgavskih bikov, temveč napake pri vzreji govedi.

Pincgavska pasma (*bos taurus brachycephalus salisburgensis*) je ena največjih in najtežjih hribovskih pasem, a v njej se nahajajo tudi manjše in lažje vrste, ki so pa menda le produkt slabše vzreje. Pincgavska pasma je morda najboljša avstrijska pasma, je precej mlečna, se razmerno lahko pita in daje prav dobre vprežne vole. Njene oblike pač niso povsem vzorne — to je njena slaba stran — in istotako pincgavska živina razmerno počasi zori in rase. Brez zadostnega pregibanja na prostem, brez zadostnega uživanja svetlobe in brez redne paše od pomladi do jeseni pa tudi pri pincgavski pasmi ne bo nikoli pravega uspeha. Plemenske govedi pincgavske pasme brez teh predpogojev ne bomo nikdar vzrejali, in tisti, ki je nasproten simodolski pasmi, mora biti iz ravno ti-

stih razlogov proti pincgavski pasmi. Sovražnikom simodolske pasme pa bodi povedano na uho, da je pincgavska pasma nastala iz križanja lisaste solnograške prvotne živine ali iz tiste, ki je danes znana pod imenom „ciler-talska“, in sicer s simodolskimi biki, kajti zgodovinsko je dognano, da so solnograški škofje kot vladarji na Solnograškem od l. 1690. do 1740. dajali podpore kmetom za nakup simodolskih bikov v Švici. Ne bom se motil, če trdim, da je tisto, kar povzdiguje pincgavsko pasmo nad druge avstrijske goveje pasme, največ posledica vcepljene simodolske krvi.

Tudi prinasse kažejo atavistiški pojavi simodolske krvi v pincgavski pasmi. Dočim v pincgavskih rejnih pokrajinah skrbno odbirajo za pleme le živali, ki jih predpisuje „standard“ pincgavske pasme, se pri nas za ta „standard“ ni nihče menil, in redilo se je tisto, kar se je skotilo. Premnogo v deželo pripeljanih „čistokrvnih“ bikov pincgavske pasme je zaplodilo v deželi zarod z belimi lisami na glavah (kar se vedno lahko opazuje, zlasti v radovljiškem sodnem okraju), ali celo brezasto živino, ki je v precejšnji meri razširjena v tržiškem sodnem okraju. Vse to ni nič drugega kakor atavistiški pojav simodolskih prastaršev vpeljanih pincgavskih bikov.

Ni moj namen spuščati se v podrobnejše razmotrivanje, v koliko je pincgavska pasma bolj ali manj primerna za Gorenjsko in če bi je ne kazalo z drugo nadomestiti, ker to vprašanje ni na dnevnem redu. Imamo jo, dobra je, torej ostanimo pri njej in skušajmo z boljšo vzrejo in s plemensko odbiro vzbuditi in privesti do veljave njene prirojene vrline. Nespodbita je pa resnica, da je pincgavska pasma v marsičem slabih telesnih oblik, da je izbirčna glede krme, da prepočasi dozoreva in prepočasi rase. Za idealno ne smatram to pasmo, zlasti ne za poljanske pokrajine gorenjskega savskega porečja od Radovljice dol do Ljubljane in od Kranja po polju do Kamnika in za kamniško polje.

Naša naloga bodi z umno vzrejo in z vpeljavo sveže krvi pincgavsko goved na Gorenjskem izboljšati, česar

pa pri najpridnejšem delu in če imamo za predpogoj zadostno število umnih živinorejcev ni doseči v par letih; potrebna so desetletja. Dandanes je pri nas moderno postati kmečki rešitelj in se v časnikih kazati strokovnega frazerja, sčimer se pa ljudje le begajo in se jim daje potuha, da domnevajo, bogve kakšni živinorejci so že, dasi so komaj šele spregledali in so glede cenitve paše še celo znatno nazadovali. Ali ni nad vse smešno vpiti, kakšen napredek se je pri živinoreji že v teku enega leta pokazal, ker so nekje kupili za širno pokrajino par čistokrvnih bikov in nekaj junic ter krav pincgavske pasme?! Revčki! Ko bi vedeli, kako dolga je pot do cilja in kakšne ovire delajo na tem potu razne okoliščine, ki se ne dajo kar na mah in na preprosto povelje odpraviti. Cele knjige se lahko o tem pišejo. Podam le en poučen in praktičen zgled, kako malo se da pri zboljšanju govedi doseči v kratkem času, če so tudi vsi predpogoji dani.

Na Solnograškem se je naselil pred par desetletji večkratni milijonar, ki si je stavil za cilj vzrediti pincgavsko čredo, enakovredno simodolski pasmi, naj stane, kar hoče. Pokupil je za vsako ceno najboljši plemenski material, ki ga je mogel dobiti; nastavil je za uradnike šviške veščake na svojih obširnih posestvih, ki so se raztezala po celih dolinah gor do umno zboljšanih planin; uvedel je najvzornejše gospodarstvo in najumnejšo živinorejo in je korakal proti svojemu cilju z železno eneržijo in z milijoni v roki. In kaj je dosegel v dvajsetih letih?! Nič! Obupal je nad svojim podvzetjem in danes ga je opustil. Spravil je pač svojo pincgavsko čredo do viška popolnosti, a le v mejah, ki so zasnovane v pincgavski pasmi, ne pa naprej, ker v to svrho so potrebne fiziološke spremembe, ki potrebujejo ne desetletij, temveč stoletij. Mož pa ni verjel na zakone o podedovanju in je domneval enako Neolamarkovcem, da se bodo dosežene izpremembe vsled učinka rabe podedovale na zarod. Prevara ni izostala!

Morda mi kak veščak postavi za nasproten zgled uspehe angleških živinorejcev pri stvarjenju novih kulturnih živinskih pasem, ki se je zvršilo v razmerno

kratkem času. Ne, ti rejci so delali izključno z že zasnovanimi lastnostmi svojih živali, ki so jih tamkaj vzeli, kjer so jih dobili; s prekriževanjem so te lastnosti vcepljali in so produkte svoje reje, če je bilo potrebno, tudi v sorodstvu plemenili (incestna reja). Incestna reja je v rokah visoko naobraženega in praktično izkušnega živinorejca pač umestna in je pri stvarjenju novih kulturnih pasem, žal, skoraj neobhodno potrebna; v rokah navadnega živinorejca pa nič ne velja ter je celo silno škodljiva.

Vprašanje glede goveje pasme za Gorenjsko je torej precej povoljno rešeno. Splošno je v tej pokrajini že razširjena pincgavska pasma; za sedaj je dobra za nas in mirno lahko ostanemo pri njej. Vprašal bi pa pri tej priliki vendarle tiste naše veščake, ki mislijo, da so poklicani posameznim pokrajinam dekretirati pasme, zakaj pa za obmejne kraje kamniškega okraja proti Štajerski niso za pincgavsko pasmo, temveč za pomursko? Tega pač sami ne vedo! Če kam pincgavska pasma bolj sodi kakor pomurska, je to v teh krajih, in vendar priporočajo pomursko. Se pač vidi, da pri nas strokovni razlogi niso prav nič merodajni. Morda je vzrok dejstvo, da v sosedni Štajerski rede v dotičnih obmejnih krajih le sivo goved in se mi Kranjci temu zaradi medsebojnega prometa moramo ukloniti. V teh štajerskih krajih so slabši živinorejci kakor na naši strani, zato ta razlog ni prav nič merodajen, in če bi bil, potem bi morali na Dolenjskem v tistih krajih, ki mejijo na Hrvaško, tudi rediti pincgavsko pasmo, kajti na Hrvaškem to pasmo razširjajo.

Važnejše je danes pasemsko vprašanje za Dolenjsko in Notranjsko. Nihče ne more trditi, da bi se bila v teh pokrajinah s sivimi biki živina tako zenačila, kakor na Gorenjskem s pincgavsko pasmo. Vzroke sem že deloma omenil.

Razen v ljubljanski okolici, kolikor se je prišteva Dolenjski in Notranjski, je prave živinoreje v teh dveh pokrajinah enake kakor na Gorenjskem malokje. Pivška pokrajina na Notranjskem bi morala biti eminentno živinorejska; zakaj ni prej bila in še dandanes ni v pravi meri, ima svoje posebne vzroke, ki jih ne gre v

tej razpravi razmotrivati. — Velik del logaškega in idrijskega sodnega okraja je gospodarsko popolnoma sličen Gorenjski in se sme glede živinorejskih razmer naravnost tej pokrajini prištevati. V ostalih delih Dolenjske in Notranjske je pa živinoreja nekaj posebnega. Kmetje z eno ali z dvema kravama so navadni, dočim so kmetije z večjimi čredami izjeme. Skrbno oskrbujejo živino v Ribniški dolini, kjer so silno majhne in razkosane kmetije; na nizki stopnji je živinoreja na Kočevskem, ob Kolpi in sploh v Beli krajini. Izključno vinorodni kraji Dolenjske imajo pač govedorejo, kakršno so ustvarile razmere, dočim ima vinorodna Vipavska dolina na Notranjskem prav lepo živinorejo. Imamo na Dolenjskem pokrajino, kjer kmetje v očeh lajikov veljajo za umne živinorejce, ker vzrejajo velike, težke in lepo pitane vole. Temu je odločno oporekati, kajti tamošnji kmetje delajo pri vzreji govedi prav vse tiste napake, ki sem jih opisal pod zaglavjem „Poglavitne napake naše živinoreje“, pač pa silno počasi rastoče vole gospodarsko popolnoma neopravičeno drago pitajo in se med seboj kosajo, kdo bo večje in težje vole za mesarja pripravil. Če bi količkaj računali, bi prišli do spoznanja, kako zgubonosna je taka živinoreja ob naših intenzivnih gospodarskih razmerah. V tem ravnanju pač tiči lep kos nam Kranjcem prirojene bahavosti. Če so ti kmetje dobri živinorejci, potem so ljubljanske kuharice, ki za praznike pitajo kópune z mlečnimi osvalki iz bele moke, ali purane z orehovimi jedrci, izredno umne perutninarice. Kaj takega seveda imponira nevesčemu Ljubljančanu, ko vidi, kadar v Veliki noči ženo par takih opitanih volov ovenčanih v klavnico; kdor pa razmere pozna, ta vidi v vsem takem početju le komedijo, sestavljeno iz samoprevare, slabih proračunov in iz baharije.

Imejmo živinorejo, ki nese, sem že gori zapisal, in če segamo po tujih pasmah za prekriževanje domače govedi, potem izberimo tisto, ki je od nje res kmalu kaj pravega učinka pričakovati. **Pomurska pasma** pa po mojem prepričanju to nikakor ni, kajti v njej niso zasnovane prav nič boljše lastnosti

kakor v naši domači govedi. Kdor ne veruje, naj gre na Pomursko, videl bo tam ekstenzivne alpske razmere, slabše kmečke živinorejce kakor so naši in prav težko bo naletel na kako dobro kravo in istotako je v razmerno prav majhni pomurski pokrajini prav težavno dobiti resnično dobrega bika plemenjaka, in če se dobi, človek nikdar ne ve, kaj bo učinil kot plemenjak. So res tudi dobre reje pomurske govedi; a z dobro rejo bi pri nas doma marsikje isto dosegli. **Jaz smatram za nezmislno zboljševati pri našem intenzivnem gospodarstvu našo dolenjsko in notranjsko goved s pomursko pasmo**, ki je produkt ekstenzivnih alpskih razmer, ki je nastala iz prekriževanja alpske z ogrsko stepno živino in je torej za naše intenzivne razmere odločno preslabe kakovosti. Pomurska goved počasi rase in zori, je izbirčna, malo mlečna, je za rejo v hlevu slabša kakor katerakoli druga ter je slabih telesnih oblik, in se počasi pita, a je izborna za vprego.

Da pomurska pasma ni tako dobra, spričujejo najbolj Štajerci sami, ki vzlic vsemu terorizmu v srednjem in južnem delu dežele, kista slična naši Dolenjski, ravno najboljši posestniki ne marajo zanjo. V teh delih štajerske dežele prodira pincgavska pasma; in obstoji celo procvitajoče „Društvo za rejo čistokrvne pincgavske govedi na Štajerskem“. V vzhodnjem delu srednje Štajerske se pa širi vsled uspehov v sosedni Ogrski v novejšem času tudi simodolska pasma, kmetje so z njo posebno zadovoljni in osnovala se je že živinorejska zadruga, ki se peča z rejo simodolske živine.

Ktera pasma bi bila torej primerna za prekriževanje, to je za resnično in hitro zboljšanje domače govedi na Dolenjskem in Notranjskem?

Če že za vsako ceno hočemo ostati pri sivi barvi, tedaj je prav priporočena rjava šviška pasma, ki se od nje dobivajo tudi svetlosivi rodovi. Poskusi s to pasmo so se vrlo sponesli, a ljudje so navadno prišli šele čez

nekaj let na okus, ko so se pokazale vrline vcepljene krvi, a novih dobrih bikov ni več bilo. Če se je kje kak poskus izjalovil, ne gre krivda pasmi, temveč slabemu biku (tudi v najizborejši pasmi niso vse živali izborne) ali napačni vzreji. Poskusi z algajskimi biki (ki spadajo tudi med rjavo šviško pasmo) v kočevskem in ribniškem okraju kažejo vsaj za sedaj prav vrle uspehe, dasi ne gre v tem kratkem času končne sodbe izrekati. Jaz za svojo osebo sem prepričan, da se gotovo sponeso; seveda mora biti vzreja umna.

Neupravičeni ugovori proti simodolski pasmi bi potem seveda ravnotako morali veljati proti rjavi šviški pasmi. Da so ti ugovori res neupravičeni, spričujejo uspehi z rjavo šviško govedjo na goriškem Krasu, kjer to pasmo že desetletja z najboljšim uspehom zaboljšanje domače govedi vpeljujejo.

Boljša je pa za nas za večino pokrajin Dolenjske, Notranjske in zlasti ljubljanske okolice **simodolska pasma**, ki ima veliko prednosti pred rjavo šviško pasmo; zato ne vem, čemu naj bi se ne posluževali boljšega, če je na razpolaganje.

Jaz iz prepričanja trdim, da je za večino dolenjskih in notranjskih pokrajin simodolska pasma za prekriževanje inboljševanje naše govedi najprimernejša, seveda, če se ne kapricira na sivo barvo.

Ker mene zadeva krivda, da se ta pasma v deželo dobrih deset let sem uvaja, zato je moja dolžnost, da ugovore proti simodolski pasmi strokovno pretehtam na njih upravičenost in razmotrim dosedanje uspehe s simodolsko pasmo na Kranjskem.

Simodolska goveja pasma.

Simodolska goveja pasma je dandanes med govejimi planinskimi pasmami odločno najlepša in združuje v sebi vse lastnosti za porabo, t. j. za vprego, za hitro pitanje in za molžo v razmerno precejšnji množini. Goved, ki je vsestransko porabna, seveda ne more imeti ktero

omenjenih lastnosti v izredni meri razvito. Pri nas so o simodolski govedi razširjena jako različna mnenja in celo veščaki nimajo vselej pravega pojma o tej pasmi. Vse to, kar gre pod imenom simodolska živina, je zelo različno, zato bi bilo zelo napačno, če bi vso goved rumeno- ali rjavopisano in z belimi glavami presojali z istega stališča in bi svojo sodbo izrekli kar tjavendan.

Zdi se mi umestno, da nakratko podam opis simodolske pasme na podlagi spisov najboljših in priznanih veščakov.

Profesor dr. Gvidon Krafft prišteva v svoji knjigi „Die Tierzuchtlehre“ simodolsko pasmo pisani dolinski pasmi. Med temi pasmami navaja najprej pisano goved v Švici ter pravi: Dalje je omeniti košato, rdečelisasto bernsko živino; rdečkastorjavo, belopisano ali rumenopisano, tudi enobarvno svetlorumeno ali rdečerumeno simodolsko živino; malo goved iz Fruttigen Adelboden; rjavordečo goved v Saneški pokrajini in malo rdečepisano živino v Jurskem pogorju. Simodolska goved, rumenobelolisasta z belimi rogovi in z rumenobelkastimi konci rogov, z belimi parklji in z bledordečim smrčkom brez marog, ki je laže in fineje ustvarjena kakor težka bernska živina, je enako dobra za molžo (2600 do 3300 l na leto) kakor tudi za pitanje ob lahki prehranitvi.

Dr. H. Werner, profesor na kr. visoki šoli za kmetijstvo in docent za živinorejo na kr. visoki šoli za živinozdravilstvo v Berlinu deli vse pasme govedi v štiri velike skupine, in sicer v prvotno goved (*Bos taurus primigenius*), dolgočelasto goved (*Bos taurus longifrons*), velikočelasto goved (*Bos taurus frontosus*) in kratkoglavasto goved (*Bos taurus brachycephalus*). V skupino velikočelaste govedi šteje pisane dolinske pasme, in sicer med drugim burgundsko ali šviško lisasto pasmo (*Bos taurus frontosus burgundicus*). O tej pasmi govori vobče takole:

Velika plemena te pasme je šteti k najtežji evropski domači govedi, a nahajajo se ne le velika, temveč tudi srednja in majhna plemena. Istotako je mlečnost zelo različna. Sposobnost za pitanje

je povprečno srednje dobra in sposobnost za vprego je izvrstna, zlasti so velika plemena imenitna za težko vožnjo. **Značilno je, da ta pasma dobro uspeva v različnih kulturnih razmerah, tako na planinah kakor v dolinah, na paši in v hlevu, in ker so vse njene tri gospodarske koristi do gotove višine dobre, je pasma zlasti za kmečke razmere velike vrednosti.** Ta pasma je razširjena po vsi zahodni Švici in zlasti tudi na južnem Nemškem.

Med velika plemena šviške lisaste pasme šteje dr. Werner naslednje:

- a) **zboljšani simodolsko-saneški rod** (ki mu je prištevati tudi messkircherski rod na Badenskem in miesbaški na Bavarskem), in
- b) **friburški rod.**

Srednje velika plemena te pasme so:

- a) **fruttig-adelbodenski rod,**
- b) **rod v Jurskem pogorju,**
- c) **rod iz pokrajine Franche-Comté.**

Mala plemena lisaste šviške živine so:

- a) **lötschenski rod,**
- b) **rod v dolini Illiez,**
- c) **rod doline ormondske.**

Poleg tu navedenih rodov je po mnogih pokrajinah, zlasti na južnem Nemškem in tudi deloma po Avstriji, nastala cela vrsta rodov, ki se dandanes smejo zase označevati in ki se imenujejo lisasta živina simodolske oblike.

O **zboljšanem simodolsko-saneškem rodu**, ki ga kar nakratko imenujmo **simodolska pasma**, piše profesor dr. Werner med drugim.

Okostje pri živalih iz žlahtne reje je v razmerju s težo živali fino. Vobče so živali lepe oblike in kažejo za vse tri porabnosti razmerno jako visoko stopnjo razvitja. Simodolci so srednjezgodnji in so glede tega pred počasi dozorevajočo bernsko govedjo. Simodolske krave so pri šestem in sedmem teletu najboljše molznice **in so vsled svojega krepkega telesa in izbornega zdravja dolgo časa porabne za molznice.** Srednjedobre krave dajejo 2000—2400 l mleka na leto, vendar je med njimi kakih 30 % zelo dobrih krav, ki dosežejo na

leto 4000 in celo 5000 l. Simodolci se jako radi debele in so posebno dobri za težko vprego. Vzgoja simodolcev je od maja naprej večinoma na paši, pozimi dobivajo v hlevu samo seno in sol, močnih krmil pa ne. **Vsled teh svojih lastnosti ima simodolska goved velik pomen za zboljševanje domače govedi malih kmečkih posestnikov.**

Profesor dr. Werner posebej dostavlja :

Neprežlahtni simodolci so izbornega zdravja, **zlasti niso podvrženi pljučnim boleznim**; oni se prav izborno prilagajajo podnebnim in krmskim razmeram, da celo uspevajo pri vzreji v hlevu, seveda, če se ne varčuje s krmo. V zadnjem času so s simodolsko pasmo v nekterih krajih na južnem Nemškem tako prekrižali domačo goved, da je mogoče govoriti o novonastalih pasmah, ki so slične simodolski. Za male kmečke razmere južne in srednje Nemčije so te križane pasme največjega pomena **zaradi svojega zdravja in velike gospodarske koristi.**

Ne kaže mi, da bi se na tem mestu podrobneje spuščal v nadaljnji popis simodolske pasme, pač pa priporočam vsem onim, ki se hočejo natančno poučiti o tej pasmi, da bero knjige: Dr. C. Nörner „Schweizer Fleckvieh“; H. Flückiger „Berner Fleckvieh“; dr. H. Werner „Die Rinderzucht“ in zlasti „Die Simmentaler und ihre Zucht“ od Fr. Dettweilerja, živinorejskega nadzornika v Darmstadtu.

Posebno zanimiva je Dettweilerjeva knjiga. Iz nje je razvidno, kako različna živina gre iz Švice kot „simodolska“, zato ni čudno, če se mnogokrat slišijo tako različne sodbe o tej pasmi. V vsej zahodni Švici se danes nahaja simodolska živina, a v pokrajinah s precej različnimi lastnostmi. To, kar k nam na Kranjsko prihaja pod imenom simodolska živina, je pravzaprav novo nastalo pleme v spodnji inški dolini na Tirolskem, kjer gospodarske razmere niso nič boljše kakor na Kranjskem; zimska krma je celo veliko slabša; vendar so tamošnji gospodarji v nekterih ozirih boljši živinorejci, kakor smo mi.

Naj priobčim iz Dettweilerjeve knjige naslednje odstavke:

Narava in človek sta sodelovala, da sta ustvarila **goved, ki si je pod imenom „simodolska pasma“ prisvojila polovica sveta.** Brez pridržka se mora to priznati, kajti kdor hoče, da je njegova sodba pravična in nepristranska, ne sme poudarjati le slabih strani, temveč mora tudi označiti dobre strani. Kakor se na drugem mestu nisem bal odkritosrčno in ostro označiti slabih strani in napak, ki so se vtihotapile v vzrejo in kupčijo na Simodolskem, ravnotako sodim z največjim spoštovanjem o živinorejskem delovanju simodolskih gospodarjev. Pri nas se mnogokrat čuje govorica: „V živinoreji je treba imeti srečo.“ Sama sreča pa nič ne naredi, kajti teleta se ne vzgajajo s srečo, temveč z umnimi sredstvi. In to razumejo na Simodolskem.

Na drugem mestu govori Dettweiler o reji simodolske pasme v Nemčiji in pravi med drugim: Simodolci ne sodijo v vsak kraj. **Njih zmožnost, prilagoditi se krajevnim razmeram, je nedvomno zelo velika, bržkone največja izmed vseh znanih govejih pasem,** vendar se ne sme pozabiti, da je ravno goved v veliki meri produkt svojerodne grude in da je z lastnostjo prilagoditi se spojena zmožnost prilagoditi se novim razmeram tudi na podlagi izpremembe onih lastnosti, ki se podedujejo. Dokler žival nahaja v novi domovini enake ali podobne razmere, toliko časa si ohrani podedovane lastnosti in jih na svoj zarod oddaja. Če se pa mora privaditi na popolnoma drugačne razmere, potem bo mogla svoje podedovane lastnosti le deloma prenašati na svoj zarod. Ker se gre za fiziologijske izpremembe, mora v teku nekterih rodov nastati živina nove oblike, ki ima pač precej od izvirnega plemena, vendar pa mnogokrat nekaj različnega in novega. Simodolska goved potrebuje veliko naravnega apna v krmi, kar je umljivo, če se upošteva, da so njeni brezštevlni predniki živeli na apnenih tleh; ona zahteva vsaj v mladosti pašo, ker so je bili njeni pradedje vajeni. Vsi poskusi s simodolsko govedjo se morejo izjaloviti, če se vzreja v razmerah, ki so nasprotno

njenim navadam in zahtevam (to velja seveda za vsako pasmo! Op. pis.). Zato ne uspeva v pokrajinah, ki imajo tla iz pisanega peščenca, sploh v pokrajinah, ki niso apnene.

Pripomnim naj, da Dettweiler zelo strogo presoja simodolsko goved, on morda bolj poudarja njene slabe kakor dobre strani, in kot živinorejski nadzornik za provinco Starkenburško na Hesenskem vendar piše: Kakor je deželna razstava l. 1900. v Starkenbergu dokazala, je tu (namreč na Hesenskem) reja lisaste govedi najbolj napredovala. Cilj je: vzreja hitro rastočein težke živine, ki ima veliko mleka. L. 1900. so dale krave pri nadzirani molži za poskušnjo povprečno po 3465 l mleka, dasi so bile te krave večinoma last malih kmetov, krave, ki morajo veliko delati in so bile med njimi celo pr-vesnice. Najboljša krava je dala 6404 l mleka.

Končno dodam še najnovejšo sodbo o simodolski pasmi od starega in priznanega strokovnjaka tajnega dvornega svetnika, profesorja in ravnatelja kmetijskega zavoda na vseučilišču v Lipsiji dr. Kirchnerja, ki piše*): Pisana goved, doma v velikem delu Švice, zlasti v gorenji Bernski deželi (Simodol) in na gorenjem Bavarskem, nekaj časa sem pa tudi vpeljana v nekatere dežele na Nemškem, zaradi svoje trdne narave združuje v sebi izborna vse tri koristi goveje živine, je torej zelo dobra delavna živina in je zato primerna za majhne kmetije.

Glede sposobnosti simodolske govedi za Kranjsko bom še govoril, a že tukaj rečem, da so talne in gospodarske razmere za to pasmo že zgolj iz teorijskega stališča v gotovih pokrajinah pri nas idealne. Naša tla so skozinskoz apnenska in pglavitni del zimske krme, ponekod izključno, je seno. Če seno ni tako, kakor bi lahko bilo, je naša krivda, naredimo ga torej dobrega! Umna vzreja je samanasebi pogoj; če sedaj še nismo umni živinorejci, ne sme to veljati za ugovor proti simodolski govedi; dokler nismo umni živinorejci, ne

*) Leipziger »Illustrierte Zeitung« Nr. 3443 z dne 24. junija 1909.

zboljšamo ne domače govedi iz samesebe in tudi ne s prekriževanjem s katerokoli. Smešno in nelogično bi bilo trditi: Slab živinorejec more na Kranjskem s slabejšo pasmo kakor je simodolska več doseči, četudi so naše talne in gospodarske razmere za simodolsko pasmo primerne.

Kaj je z ugovori proti simodolski pasmi za Kranjsko.

Simodolska goveja pasma, ki je rastna, zgodaj zori, je krasnih vnajnih oblik, ješča, vedno pri mesu, ki je enako dobra za mleko, za vprego in za pitanje ter je izredno krepke in zdrave narave in se izmed vseh govejih pasem, ki hodijo pri nas v poštev, najhitreje prilagodi drugačnim razmeram, se med pravimi veščaki, ki so brez predsodkov, sploh smatra za najprimernejšo pasmo za mala kmečka posestva, kjer so apnena tla in podnebne razmere, ki ne pripuščajo reje močno mlečnih nižavskih ali angleških kulturnih pasem. Glede svojstev simodolske pasme opozarjamo na poglavje „Simodolska goveja živina“.

Ni torej čudno, če Dettweiler*) piše: „Narava in človek sta sodelovala, da sta ustvarila goved, kisi je pod imenom **„simodolska pasma“ prisvojila polovico sveta.**“ Danes najdemo simodolsko goved ne le v vsej zahodni Švici, temveč tudi razširjeno po vsej južni Nemčiji, na Laškem, na Ruskem, v Ameriki ter v Afriki, na Japonskem in tudi že v avstro-ogrski državi.

Nemci, ki so gotovo prvi na svetu glede na prave metode, pospeševati kmetijstvo, so izbrali simodolsko pasmo za izboljševanje svoje živine v vsej južni Nemčiji. Nemški cootehniki in njih nazori se pač smejo upoštevati, in mi Avstrijci imamo najmanj povoda dognane uspehe zaničljivo prezirati.

Nekdaj je v Avstriji vladalo silno nasprotstvo proti simodolski govedi, a podlaga temu nasprotstvu

*) Fr. Dettweiler, »Die Simmentaler und ihre Zucht«.

nista bili praktična preskušnja in strokovna utemeljitev, temveč preprosta avstrijska birokratska trmoglavost, izvirajoča iz golih predsodkov in iz bojazni za dvomljivo in največkrat le z reklamo narejeno slavo domačih alpskih pasem. Imeli smo v ministrstvu za notranja dela sekcijskega načelnika in referenta za veterinarstvo, ki ga je vselej zona obletela, kadar je čul imenovati simodolsko pasmo. Pod tem vtisom se je poprej poučevalo o simodolski pasmi na vseh nižjih in višjih strokovnih šolah v Avstriji; zato je ves rod avstrijskih živinorejcev, ki je izšel iz teh šol, imel vcepljeno popolnoma napačno in krivo mnenje o simodolski pasmi, ki pa še dandanes ni zatrto pri onih, ki komodno živijo ob tisti pičli teoretiški vedi, ki se v šoli dobi, a se naprej ne spopolnjujejo s teorijo in prakso. Teorija in praksa živinoreje pa neprestano napredujeta, celo ker se osnovne vede živinoreje vedno bolj spopolnjujejo.

Mlajši rod avstrijskih cootehnikov, ki se je boljšega učil in je kaj videl po svetu, se je zato otresel teh predsodkov, in danes se širi simodolska pasma z neverjetno hitrostjo povsod v Avstro-Ogrski, koder imajo količkaj zmisla za dober in hiter napredek živinoreje. Jaz pa obtožujem učence in birokrate stare šole, ki kar tjavendan nasprotujejo vpeljavi simodolske pasme na Kranjsko, zločina proti koristi našega kmetijstva, oziroma živinoreje, ker nekaj ovirajo, kar je po mojem utemeljenem in iskrenem prepričanju odločno pravo in dobro. Če za sedaj propadem s svojim prepričanjem, naj bo; meni ne bo škodovalo, a škodovalo bo kmetom. Slej ali prej bosta pa britka izkušnja in zdrav razum vendarle naredila kranjsko deželo za simodolsko rejno pokrajino, a takrat se bo smelo reči: Čas izgubljen, denar izgubljen!

Če skušam ovreči pomisleke, ki se navajajo proti simodolski pasmi, storim to zaradi pouka za tiste, ki v tej zadevi niso poučeni, in kot odgovor tistim poštenim možem, ki so brez zlega namena po svojem prepričanju proti simodolski pasmi. Pošteno prepričanje vsakega mi je sveto! Ne oziram se pa na ugovore oseb, ki nasprotujejo le iz ktere koli kaprice,

ki brez svojega prepričanja preprosto ponavljajo izreke drugih, ali pa ki celo samo zato, ker je dala c. kr. kmetijska družba kranjska ali sem dal jaz povod, da je prišla simodolska pasma že sedaj v deželo. Zadnje dejstvo štejem med osebnosti in glede teh se s kom prerekati je premalenkostno in pod mojo častjo.

Najbolj utemeljujejo nasprotstvo proti simodolski pasmi s trditvijo, da je jetična, oziroma **da se je izredno rada jetika prijema.**

Naravo jetike danes dovolj poznamo; ona je kužna bolezen, ki se more izcimiti le po okuženju z bacili jetike in nikakor ne more samaodsebe nastati. Jetike ne naredi neprimeren kraj bivanja ali neprimerno, mlečnost pospešujoče krmljenje. Pač je okuževalnim bakterijam olajšano, kakor pri vseh endemičnih boleznih, naseliti se v telesu, ki je oslajljeno po raznih vnetjih, vsled prehudega fiziologijskega napora in psihiških muk, vsled česar onemore naravna telesna usposobljenost, premagovati v telo zašle kužnine, oziroma njih izdelke (dr. Mečnikove raziskave o fagocitih). Seveda pospešujejo razširjanje kug slabo prezračevani in vlažni hlevi, ki so prava gnezda vseh kužnin. Nedvomno pa mora biti jetika tudi v tak hlev zanesena, drugače ne izbruhne, ker samaodsebe se ne naredi. Novejši raziskovalci taje proti prejšnjim ne le „razpoloženje“ pasem in posameznih živali za jetiko, temveč tudi prirojeno „nasprotno lastnost“ proti njej, ali zadnji kvečjemu priznavajo prav skromno važnost. Podedovana jetika ni dokazana; vsekako je nekaj silno redkega, ki je za prakso reje in za zatiranje jetike popolno nepomembna. Ravno tako utegne biti v maternem telesu dobljena jetika brezpomembna izjema. Kratko rečeno, govedo postane jetično, če nima v sebi uporne lastnosti proti njej ter se okuži največ skoz dihala po drugih, že obolelih živalih, ki je z njimi v dotiki.

Okuženje z jetiko je danes nekaj neovrženo dognanega in temu okuženju so pri enakih razmerah enako podvržene živali ktereколи pasme, in simodolska pasma ne dela v tem nobene izjeme. Gre se torej le za različno upornostno lastnost proti jetiki. Zaradi

lažjega razumevanja in krajšega izrazovanja hočem v tem spisu imenovati živali, ki se upirajo jetiki, „utrjene“, laže okužljive pa „oslabljene“. Med živalmi vsake pasme so utrjene, in na čim višji stopnji gospodarske koristi stoji kaka pasma, tem večji je njen fiziologijski napor in tem manjša je njena utrjenost, zato je v vsaki kulturni pasmi odstotek oslabljenih živali razmeroma večji, kjer se z umno in naravno vzrejo živali ne utrjujejo. **Simodolska goved je krepkega telesa in izbornega zdravja** (ki po dr. Wernerju ni podvržena pljučnim boleznim), ki dobro uspeva v različnih kulturnih razmerah, ki ima bržkone največjo zmožnost izmed vseh govejih pasem, prilagoditi se krajevnim razmeram, zato bi ne vedel, zakaj bi tej utrjeni pasmi pripisovali kako posebno in večjo razpoloženje za jetiko. Pretirano požlahtnjen simodolec, ki za naše kmečke razmere sploh ne smehoditi v poštev, je seveda vsled fiziologijskega napora kočljivejšega zdravja, a se z umno in naravno vzrejo ter oskrbo vendarle tudi more utrjen ohraniti. Zapirajte pa simodolsko živino ali katero drugo v nezdrave hleve, ne dajte ji zadostnega gibanja na zvežem zraku, ne dovolj svetlobe, vzreajte in krmite jo napačno, pa Vam oslabi, in če bo imela priliko, pa se z jetiko okuži. V tem ni prav nobene razlike med simodolsko in našo domačo govedjo, če delujeta z istim fiziologijskim naporom; in če pri nas jetika še skoraj nič in sploh ni tako kakor drugje zatrošena v naše črede, to ni zasluga naših živinorejcev, temveč edino le dejstva, da našim živalim manjka prilike za okuženje. Pincgavska goved na Solnograškem je v severni poljanski pokrajini te kronovine, kjer se gospodarsko bolj izkorišča in vzreja v manj prikladnih razmerah, v precejšnjih odstodkih jetična, zato pa vendar nikomur ne hodi na misel, da bi pincgavsko pasmo splošno obsodil. Na Koroškem, kjer imajo samo domačo goved (zlasti belansko pasmo) in živinorejske razmere precej podobne našim (odločno pa več paše kakor mi), se je pokazal v statističskih podatkih deželne zavarovalnice za živino nepričakovano visok odstotek jetike pri goveji živini. Kdo bi mislil na jetiko pri napol divji

sivi ogrski stepni goveji pasmi, in vendar se kaj močno okužuje pri pitanju v tvorniških hlevih, ki so po jetiki že okuženi. Govoril sem 30. junija t. l. s predsednikom c. kr. kmetijske družbe gorenjeavstrijske, g. Wieningerjem iz Schärdinga, ki je izmed najizbrožanejših in najiskušenejših avstrijskih kmetovalcev, ki desetletja praktično kmetuje, in to tudi na svojih posestvih v Ameriki, ter sem ga vprašal glede jetičnosti pri govedi, kajti na Gorenjem Avstrijskem je že večina govedi če ne čiste simodolske krvi, pa vendar z njo prekrižana, in on mi je dejal: „Saj veste, kako je z govejo jetiko; pasma ne odločuje, ker so vse jetiki podvržene; odločilna je edino prava in naravna vzgoja in oskrba.“ — O goveji jetiki govoriti, ki silno razsaja po deželah češke krone ali v Nemčiji, bi me predaleč vodilo. Je pač naravna posledica nenaravnih razmer, zato je pa tamkaj sedaj splošno geslo pri živinoreji: Nazaj k naravi!

Mi na Kranjskem moramo v živinoreji napredovati, t. j. vzgajati lepšo goved, ki daje večje gospodarske koristi kakor sedanja, s čimer bo pa rasel tudi njen fiziologijski napor, ki bo goved mehkužil, če sporedno tudi ne delujemo za njegovo utrjenje. Z ozirom na jetiko je pa prav vseeno, s katero pasmo delujemo, in zaradi bojazni pred jetiko v živinoreji zaostati, je nezmiselno početje. Napredujmo torej, a obenem skrbimo za utrjenje govedi! Z živinorejo je v tem pogledu pač podobno kakor z železniškim prometom. Na železniških progah se pomnožuje promet, hitrost vlakov neprestano rase in nevarnost se veča; sporedno pa vpeljujejo varnostne naredbe, in tako je danes varnost na železnicah neprimerno večja kakor pred desetletji pri neznatnem prometu. Požlahtnujmo svojo goved. Ker pa s požlahtnjenostjo lahko pada njena uporna sila proti raznim boleznim, torej tudi proti jetiki, skrbimo istočasno tudi za utrjenje govedi z umno vzrejo in oskrbo. To pa storimo, če se varujemo poglavitnih napak, ki sem jih že v pričetku tega spisa navedel, in še ene reči, ki jo pozneje navedem. Požlahtnjenje govedi je posledica umne živinoreje, in simodolska pasma je n. pr. požlahtnjen produkt,

in kdor ob današnjem stanju vede pripisuje simodolski pasmi večjo dovzetnost za jetiko kakor kaki drugi pasmi ob enakih razmerah, ta predmeta kot lajik ne pozna, če je pa veščak, potem ali iz komoditete preprosto ponavlja starokopitne nazore, ali je pa čisto navaden ignorant. Dasi nisem vnet za paradne reje slovečih šviških rejcev simodolske pasme, ter so mi ljubše kmečke reje, ki so tudi vzorne, vendar v Švici vzlic visoki požlahtnjenosti simodolske govedi, ki je v marsičem mestoma pretirana, nimajo nobenih križev z jetiko, in tega dejstva pač ni pripisovati tamošnjim podnebnim in takim razmeram, ki so slične našim, temveč edino le vsestransko pravilnemu zdravstvenemu ravnanju.

Je pa še ena okoliščina, ki sem jo poprej obljubil navesti, ki se pri nas nanjo sploh ne misli, ker je nje važnost popolnoma neznana.

Mi Kranjci vobče nimamo posebne ljubezni do živine. To je čudno, a bržkone izvira iz razmer. Vneti konjerejci so glede konj boljši, tudi prasiči vživajo še precej ljubezni, a goved nahaja malokje resnično ljubezen. Pri nas ni navada gospodarjev, da bi cele ure prebili v hlevu med govejo živino, jo opazovali in se z njo pogovarjali. Nismo trdega srca, a vzgojeni smo slabo. Zakaj pa Kranjec-čebelar s tako ljubeznijo svoje živalce oskrbuje?! O tem bi se dalo spisati celo poglavje, a vse to omenjam le mimogrede, ker hočem le povedati, da je simodolski pasmi prirojena potreba po lepem ravnanju in po ljubezni njenih oskrbovalcev, in kjer tega ne najde, trpi psihiške muke, ki jo enako telesno slabé kakor človeka, ki boleha za domotožnostjo ali za podobnimi boleznimi. Priporočam brati veščakom Hackenbekovo knjigo „Über Tiere und Menschen“, ki je letos izšla in ki ravno v tem pogledu podaja strokovno naobraženemu živinorejcu uvaževanja vredne migljaje danes najboljšega praktiškega poznavalca živalske duše.

V ravnokar izišli svoji knjigi piše dr. Sokolowsky*): „Nas preveč skuša smatrati živali za premikajoče se „avtomate“, ne da bi pokazali kaj globočjega razuma za finejše pojave živalske duše. Če bi vanje globokeje gledali, bi se naše ravnanje z živalmi predrugačilo, ker bi se dokaj bolj ozirali na družabniško živalsko življenje kakor doslej. V zadnjem času se je od kmetijske strani ponavljaše priporočala intenzivna paša za našo domačo živino. Koristi paše po mojem mnenju ni iskati le v zadostnem gibanju na svežem zraku, ampak veliko bolj tudi v medsebojnem duševnem vplivanju živali na paši. Degeneracija hlevske živine in z njo zvezano duševno pobebevanje in nagnjenje do raznih bolezni je v dobri meri pripisovati izredni omejitvi prostosti volje in duševnemu zatiranju teh živali. Proti največjemu sovražniku naše domače živine, jetiki, se ne deluje le z utrjevanjem telesa s pašo, temveč tudi s povzdigo duševnih sil. To zadnje se istotako dosega s skupnim bivanjem živali na paši.“

Ponavljam: Danes biti proti simodolski pasmi iz bojazni pred jetiko, je neutemeljeno; jetika se ne izcimi sama iz sebe, temveč se le naleze, in sicer tem laže, čim bolj je žival oslabiljena. Jetika je spremljevalka požlahtnjevanja govedi, ki je vsekako tudi cilj živinoreje na Kranjskem, a živinorejec ima na razpolago vsa sredstva ubraniti se jetike pri svoji živini, oziroma jo uspešno odvracati.

Drug ugovor proti simodolski pasmi za našo deželo je trditev, da **simodolska pasma na Kranjskem propada (degenerira)**. Vsaka pasma je produkt razmer svoje rodne grude. Te razmere so podnebje, tla, krma ter njena kemijska sestava in način vzreje ter oskrbe. Nastane torej vprašanje, če so na Kranjskem res take razmere, da imajo za posledico

*) »Tieracclimatisation«. Eine biologisch-tierzüchterische Studie von Dr. phil. Aleksander Sokolowsky, zoologischem Assistenten im Hagenbeck'schen Tierpark. (Ta knjiga je prva in edina v tozadevni svetovni literaturi.)

takšne fiziologijske izpremembe, ki morejo poslabšati v oplojnem jajčecu zasnovane lastnosti in tako povzročiti propadanje v deželo zaplojene simodolske govedi.

Predvsem imejmo pred očmi, da more biti propadanje živali kake vpeljane nove pasme dvojno. Žival v deželo pripeljana ali v deželi vzrejena nima ali ne obdrži lastnosti, ki so ji prirojene, in lastnosti učinka rabe se ne razvijejo vzlic vsej najpravilnejši in toliko primerni oskrbi, kakor jo nudi novi dom; drugič pa živali nove pasme dožive na svojem novem domu take fiziologijske izpremembe, da ne podedujejo več svojih prirojenih lastnosti na svoj zarod, izkratka: pasma od rodu do rodu počasneje ali hitreje propada.

O aklimatizaciji simodolske pasme na Kranjskem govoriti je sploh napačno, ker ne hodi v poštev le podnebje, temveč tudi mnogo drugih momentov. Pravilno je govoriti o prilagodenju, ki je pa pri domači živini vedno umetno, ker ne sodeluje le narava, temveč tudi človek.

O prilagodenju simodolske goveje pasme na Kranjskem eksaktno in vednostno pisati gre le po primerjajoči živinorejski metodi na biologijski podlagi, a kje je to pri nas mogoče, ker niti po imenu ne poznajo „vede o primerjajoči živinoreji“ in je „veda o primerjajoči patalogiji živali“ danes na vsem svetu šele v povojih. Kadar izvestna gospoda govori o prikladnosti ali neprikladnosti simodolske pasme za Kranjsko, naj ne rabi praznih fraz, ki jih ne utemelji, temveč naj se rajša peča z biologijskimi preiskavami in s patologijsko anatomijo živali, ki so najboljša pot do vednostne rešitve vprašanja o aklimatizaciji, ali bolje rečeno o umetnem prilagodenju ktere koli živalske pasme na novi dom.

Če ugovarjam, da simodolska pasma na Kranjskem propada, delam to na podlagi dejstev, ki so mi znana.

Če simodolska goved kje propada, je pač treba dognati vzrok. Ali je živinorejec vzrok, ki ima možnost simodolsko goved njej primerno oskrbovati, pa tega ne stori, ali pa so vzrok okoliščine, ki se sploh ne morejo premagati.

Če živinorejec na Kranjskem sam zakrivi propadanje simodolske govedi, mi je v tej razpravi vseeno, kajti pameten človek zato ne bo trdil, da simodolska goved ni za Kranjsko. Pečati se mi je edino le z okoliščinami, ki utegnejo zabraniti simodolski pasmi, prilagoditi se novemu domu na Kranjskem, in sicer s tistimi okoliščinami, ki jih morda ni mogoče odvrniti.

Okoliščine, ki jih imam v mislih, pa ne morejo biti druge, če posežem v biologijo, kakor tiste, ki jih zasledim v medsebojnih zvezah med živalskim organizmom in naravo, kjer žival mora živeti. Te okoliščine so poglavitno podnebje, tla (geološka formacija), krma in nje kemijska sestava.

Da bi kranjsko podnebje ne prijalo simodolski govedi, je smešna trditev. Mi imamo kontinentalno podnebje, enako šviškim pokrajinam, kjer je simodolska goved doma, in po Dolenjskem in Notranjskem še bolj enako deželam južne Nemčije, kjer je tudi, in sicer z najboljšim uspehom splošno razširjena ta pasma in so se celo izcimile posebne simodolske pasemske vrste. Vremenske razlike, razlike v letnih časih, razlike solarizacije, zračnega pritiska in zračnih tokov so pri nas slične ali vsaj bistveno ne veliko drugačne. Kdor bi burjo na Notranjskem stavil za kako oviro, ta ne ve, kaj je burja, in ne pozna njenih fizioloških učinkov. Kras (kot geološka formacija, ki je burjav in neburjav, obraščen in neobraščen) je za simodolsko pasmo iz stališča podnebja tako prikladen, kakor druge pokrajine, in ker ima simodolska pasma v sebi največjo silo prilagodenja zato lahko rečemo: Če za Notranjsko, kjer sta burja in Kras, ne prija simodolska pasma, potem še manj prijajo druge tuje pasme, n. pr. rjava šviška (ki jo s pridom razširjajo po goriškem Krasu že desetletja) ali celo pomurska, ki je od doma vajena na veliko bolj hladne in vlažne alpske razmere, kakor jih nudi Kras. Torej: najprej pomisliti, in šele potem apodiktiško kaj trditi!

Kolikor so nam danes znani uspehi silno obširnih poskusenj s simodolsko pasmo zunaj njene domovine, zahteva ta pasma tla (geološko formacijo),

ki donašajo krmo nasičeno z naravnim apnom. Ker imamo na Kranjskem skoraj izključno apnena tla, torej **ni govora, da bi kranjska tla ne prijala simodolski pasmi**. Če so pa kje obdelana apnena tla izsesana, da nimajo apna, ki ga rastline lahko použijejo, je to tehniška hiba kmetovanja, ki se z umetnim gnojenjem takoalitako mora popraviti, ne le zaradi živinoreje, ampak tudi zaradi potrebne rodovitnosti. Kjer je kosto-lomnica doma, kjer živina gloda les, žre cunje ter usnje itd., tjakaj ne sodi ne simodolska in tudi ne kterakoli druga goved. Ljubljansko barje, kjer se ne prideluje zadosti apnene klaje, ni iz tega razloga ne za simodolsko in ravno tako tudi ne za pingavsko ali pomursko pasmo; a kjer je v teh krajih gnojenje umno, uspeva vendarle tudi simodolska pasma, kajti videl sem na ljubljanskem barju prav dober zarod po simodolskih bikih. V dolini od Dobrove pri Ljubljani tja čez Horjul v Vrzenec rase na tamkajšnjih mokrih tleh veliko krme, ki gotovo ni zadosti apnena, če se ta hiba umetno ne popravlja, in vendar Horjulci trdijo, da jim simodolska živina in njen zarod dobro uspeva. Notranjska tla, zlasti Pivka, so idealna za simodolsko pasmo, zakaj naj torej imajo Horjulci prednost, da vzlic manjši prikladnosti svojih tal smejo imeti izborno simodolsko pasmo, ki jim bo po mojem prepričanju res dobro hasnila, dočim naj se Notranjci ponižno zadovoljijo z veliko manj vredno pomursko pasmo, ki naj jo v naših intenzivnih razmerah in z ozirom na naše znano bodoče razvitje kmetijstva vrag vzeme!

Pri nas pridelana krma in njena kemijska sestava prav gotovo prijata simodolski pasmi in kakovost naše krme nikakor ne more veljati za ugovor proti tej pasmi. Kemijska sestava naše krme v marsičem in povsod res ni prava, čemur smo sami vzrok, a nihče naj ne misli, da je v deželah, ki so v kmetijstvu pred nami, tudi povsod res veliko bolje. V umetnih gnojilih imamo sredstva, da stare grehe popravimo, in vsa zasluga na Kranjskem gre naši c. kr. kmetijski družbi, da z mogočnimi koraki

stopamo po potu zboljšševanja in spreobrnjenja. Res ni na Dolenjskem in na Notranjskem tiste flore na tamošnjih senožetih in pašnikih in tiste koncentracije redilnih snovi v klaji, kakor na planinah (bodisi v Švici ali na Gorenjskem), a to naj nas ne moti; če bi zaradi nedostatka planinske krme morali zavreči simodolsko pasmo, ki ima največjo prilagoditveno silo, potem bi istotako morali zavreči pingavsko in celo pomursko pasmo. Reservoar za regeneracijo goveje živine v pokrajinah s podnebjem kakor je naše in kjer gospodarske razmere ne pripuščajo vedno ter skoziinskozi naravne vzreje goveje živine, so bile in ostanejo alpske pasme, in če se jih že moramo posluževati, **izberimo pač tisto, ki je najboljša glede koristi in prilagoditvene sile.**

V predstojećem sem teorijsko spodbijal ugovore proti simodolski govedi, ki se morejo navajati iz patologijskega in biologijskega stališča. Spodbijati jih na podlagi poskušanj (prakse) pri nas še danes ne gre, kajti desetletne poskušnje s simodolskimi biki, ki so sporadično razdeljeni po deželi, iz patologijskega in biologijskega stališča nikakor še niso merodajne. V posebnem poglavju bom pač razmotrival sponašanje simodolske pasme na Kranjskem na podstavi tistega, kar je vidno in kar naši kmetje sami trdijo.

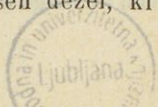
Nekaj pa že na tem mestu moram omeniti. Če je kdo videl le par goved simodolskega pokolenja, pri nas v deželi skotenih, ne pa vsega, kar se da videti, in če ni obenem tudi vseh razmer primerjajoče proučeval, temu odrekam pravico kar tjavendan in smelo izreči uničevalno sodbo. Dotičnik naj preišče, ali sme kake manj vredne potomce simodolskih bikov, ki jih je slučajno videl, staviti za merilo. Trditi, da bi simodolski biki pri nas kar naenkrat izgubili svojo podeovalno silo, je nezmisel, ki je pač ne bo noben cootehnik trdil, torej sta vzrok manjvrednim produktom iz križanja simodolske govedi z domačo napačna in pomanjkljiva vzreja in oskrbovanje, zlasti napake, ki sem jih popisal v poglavju „Poglavitne napake naše živinoreje“. Če govedo ne razvije do viška svojih prirojenih lastnosti, dasi je to možno, potem ni pasma

vzrok, temveč živinorejec. Pomisliti je pa tudi treba, da pri prekrževanju sodelujeta dve različni živali z različnimi podedovalnimi silami in je le izredno večjemu biologu mogoče dognati, ktera žival pod danimi razmerami in zakaj vtisne svojemu zarodu večjo individualnost kakor druga. Pretvarjanje podedovalne sile v pozitivnem ali negativnem zmislu pa tiči v fizioloških izpremembah, torej tudi propadanje pasme; tako pretvarjanje pri našem podnebj, ki je skoraj popolnoma slično šviškemu in celo južnonemškemu, in na naših apnenih tleh se pa zelo počasno more vršiti in ga gotovo ni dognati pri živalih prvega in drugega pokolenja, kakršne je pri nas edino šele videti, zato je **velika strokovna smelost** pri naših poskušnjah s simodolsko pasmo izrekati obsodbe, celo ker vemo, da se pri nas delajo pri vzreji in oskrbi govedi mnogoštevilne napake na vseh koncih in krajih ter je po mojem iskrenem prepričanju kake neuspehe staviti največ na rovaš teh napak.

Tudi meni so bili vcepljeni predsodki proti simodolski pasmi, ki sem se jih pa pozneje srečno otresel, ko sem videl kaj po svetu in sem si upal na podlagi tega ustvariti svoje mnenje. Morda ga ni Slovenca, ki bi bil toliko proučeval kmetijstvo po drugih deželah kakor jaz. Bil sem v vseh deželah naše tostranske države in tudi na Ogrskem, prepotoval sem parkrat nekatere nemške države, bil sem večkrat v Švici, dvakrat na Francoskem, enkrat na Danskem, Holandskem in Švedskem, pa tudi v Gorenji Italiji. Že davno sem opustil ogledovanje paradnih kmetijskih naprav in organizacij, ki so največkrat le slepila in lepa podjetja na popirju, ki pa niso nikaka znamenja splošnjega kmetijstva dotičnih dežel. Mi moramo globoče poseči, moramo iti med kmete in med njimi proučevati uspehe kmetijskega pospeševanja, moramo slišati njih mnenje, ki, prav presojsano, poda šele pravo sliko. V knjigah je veliko lepega pisanega o kmetijstvu raznih dežel, dejansko je pa vse drugače, in če upoštevamo vse okoliščine, lahko trdim, da naš kmet razmerno ni slab, v marsičem pa poseka kmete drugih hvalisanib dežel, in **lahko bi**

jasno dokazal, kakšno ogromno delo je zvršila s svojimi skromnimi sredstvi c. kr. kmetijska družba kranjska za tehniški napredek kranjskega kmetijstva. Da se to prizna, je seveda potrebno poznanje razmer ter zgodovine našega kmetijstva, strokovna naobrazba, nepristranost, in je treba znati ločiti delo od dela! Ker vsega tega pri nas ne dostaja, zato toliko krivičnih trditev. Po opičje posnemati, kar drugje zasnujejo, kjer so čisto druge razmere in drugačen kmet, nekaj vpeljevati, kar za nas sploh ni ali za kar še nismo zreli, je, milo rečeno, neumestno. Dajmo si čas, zidajmo od temelja navzgor in ne pričenjajmo pri strehi! Žal, da ne smem odkritosrčno govoriti. Marsikaj pikrega glede našega pospeševanja živinoreje bi lahko zapisal, a rajši opustim, to pa vendar rečem, da smo včasih podobni otrokom, ki se z vso resnostjo igrajo vojake. Zakaj se prezira naš v bistvu izboren zakon o povzdigi živinoreje in se glede izpeljave pušča na popirju, pač se pa nalagajo kmetu vsi stroški, ki izvirajo iz izpeljave tega zakona, ki je pa le formalna in prav nič dejanska! Najnaprednejše dežele brez takega zakona ne morejo izhajati, kako naj mi izhajamo, dasi pri nas tiči eno naših največjih zel v nedostatnem številu sposobnih bikov. Računajmo z dejanskimi razmerami, ne mislimo, da zadostuje samo pouk. Katekizem nas uči, da ne smemo krasti, a državna oblast to božjo zapoved vendar prav krepko s §§ kazenskega zakona uveljavlja. Navidezno sem s svojo razpravo zašel, resnično mi je pa bil namen tega odstavka pisati med vrstami.

Ker se je pri nas že govorilo o manj vrednih simodolskih produktih, ne da bi se zasledovali in znanstveno dognali vzroki manjše vrednosti, ker sem že jaz govoril o „primerjajoči živinorejski vedi“ o „primerjajoči patologiji živali“ in se je na drugem mestu pisalo o „simptomatologiji“ in splošno o „patologiji“, zato navajam iz gotovega vzroka (četudi se mi bo očitalo, da sem to storil brez vsake zveze) naslednje poročilo z Badenskega, kjer je po mojem mnenju najbolje organizovano pospeševanje živinoreje (simodolske pasme) izmed vseh dežel, ki jih

poznam iz svojega ogleda ali iz tozadevne književnosti. Poročilo slove:

„Trud, ki ga ima država (namreč badenska) s povzdigo živinoreje in z delovanjem za razpečevanje živine, je dovolj znan. Prejšnji tehniški voditelj reje, tajni višji vladni svetnik Lydtin, je vedel z jasnim vpogledom in z veliko bistrumnostjo pravo zadeti in dati živinoreji pravo smer. Njemu se je največ zahvaliti za procvit gorenjebadske živinoreje, kajti snoval je živinorejske zadruge, dajal je navodila živinozdravnikom ter jih je naobrazil za izredne poznavalce, ki je z njimi mogel svoje misli utelesiti. Bodi tukaj povedano, da je Lydtin izposloval pri državnem izpitu prav posebno znanje živinoreje od strani badenskih okrožnih živinozdravnikov, znanje, kakršnega nobena država ne zahteva od svojih uslužbenih živinozdravnikov. Če **živinozdravnik na Badenskem glede povzdige živinoreje zavzema vse drugačno mesto kakor v ostali Nemčiji** (in celo v Avstriji, Opomba pis.), ni to posledica stanu kot takega, temveč boljše izobrazbe za ta poklic. Badenski živinozdravniki zavzemajo po vsej pravici izjemno mesto, in če se, sklicevaje na Badensko, govoriosodelovanju živinozdravniškega stanu pri živinoreji, naj se nikar ne prezre, da badenska država zahteva kot predpogoj porabe živinozdravnikov v živinorejske svrhe **dokazila o posebnem znanju in o usposobljenju, kakršna drugje niso znana**. Vrhutega se nastavljajo v živinorejskih okrajih le tisti živinozdravniki, ki so se posebno sposobne izkazali. Celó na Badenskem so torej na praktičnem stališču, da živinozdravniška predizobrazba sama zase nikakor ni zadostna za uspešno delovanje pri živinoreji.“

V naši deželi je živinoreja sploh važna, v nekterih okrajih je celo poglavitna panoga kmetijstva, zato pa prej ko slej polagoma moramo priti do strokovno naobraženih oseb, ki bodo v vednem stiku s kmeti vodili akcijo v prosep živinoreje. Take osebe si pa mislim od ktereakoli nastavljene živino-

zdravnike, razbremenjene birokratskega dela, a naobražene enako badenskim živinozdravnikom. Naš živinozdravniški naraščaj, v kolikor je ambiciozen, pa pozivam, naj pogleda preko naših mej, da se strezne od slavlja zmage avstrijskih izpitov in spozna, da sta drugje teoretiška in praktiška cootehnika in veterinarstvo vse drugače razvita kakor pri nas. Vsak stan in vsaka oseba posebej ima edino in le tisti ugled, ki si ga z velikim naporom le sam pribori; osebe, ki niso sposobne in so srečne, da dobe ugled (ali plačo) kar na povelje, se pač prikažejo, a izginejo tudi brez sledu, ne da bi resnično kaj koristile!

Skušal sem v predstojećem ovreči ugovore proti simodolski pasmi, ki se stavijo ali se morda utegnejo staviti iz strogo patologijskega in biologijskega stališča. So pa lahko še drugi ugovori (ki sem jih deloma že čul), sicer tudi spadajoči v patologijo in biologijo, ki so pa bolj praktiško-gospodarske narave in jih zato v naslednjem posebej obravnavam.

En tak ugovor je **propadanje spolskega nagona** pri simodolski govedi. Nekaj je res na tem, a splošnji vzrok ni degeneracija spolovil in tej sledeča neplodnost, ki se takoalitako pojavlja semtertja pri živalih vsake pasme, temveč napačno ravnanje s simodolskim naraščajem. Pri nas je vzreja telet še večinoma skoziinskozi napačna, kakor sem popisal v prvem poglavju tega spisa. Šele v drugem letu prično pri nas goved bolje krmiti. Simodolska pasma pa ima prirojeno lastnost, da ima razmeroma več tvorečih stanič, ima krepka prebavila ter je silno ješča, zato se pa žival te pasme takoj zdebili, kadar pride k preobilni in k pretečni krmi **brez zadostnega gibanja**. V takih razmerah in pri našem ravnanju so posledice leni ali popolnoma nesposobni biki in jalove junice. Zaradi neplodnosti simodolske pasme se ne sme ona dolžiti, ampak nepravilno krmljenje in oskrba. Tudi manjša mlečnost mladih krav ima deloma vzrok v teh okoliščinah.

Drug praktiško-gospodarski ugovor je trditev, da **simodolska goved potrebuje preveč krme** in zato

ni primerna za malega kmečkega posestnika. Potrebno množino krme je v našem slučaju presojati od dveh strani. Govedo se mora do sitega najesti in pri tem zaužije toliko, kolikor je primerno prostornini njegovih prebavil; potem pa pride glad, t. j. potreba po novi krmi, tem prej, čim hitreje in bolje se vrši prebavljanje. Prostornina prebavil je v prvi vrsti zavisna od velikosti živali. Odraslo simodolsko govedo je precej enako veliko kakor pincgavsko ali pomursko, zato potrebuje ob enakih razmerah tudi enako krmo. Razmere pa vendar niso enake, kajti živali simodolske pasme imajo vsled dolgotrajne pravilne vzreje in dobre rejne odbire prirojena prebavila razmerno manjše prostornine, zato jaz naravnost trdim, da zdravo simodolsko govedo za enkratno nasičenje potrebuje manj krme kakor kako naše domače zdravo ter enako veliko govedo pincgavske ali pomurske pasme, ker ima zadnje vsled nepravilne vzreje raztegnjena prebavila večje prostornine. Če pa v takih razmerah domače govedo manj zaužije, pa gre to na rovaš ohlapnosti in oslavljenja prebavil in je to patologijski moment, ki je iz gospodarskega stališča samoobsebi umevno slab in ga noben razsoden človek ne bo smatral za prednost. Čim zdravejša so prebavila, tem hitreje prebavijo in tem hitreje pride zopet glad, in gladno govedo s krepkimi prebavili skuša utešiti svoj glad s čimer je: ono žre vse vprek. Tako zdravo govedo, ki mu pravimo, da je ješče, je ideal kmetovalca. **Ker simodolsko govedo krepko in hitro prebavlja, postane tudi kmalu lačno; ono je ješče in ni izbirčno, in če zaraditega več pojé kakor enako veliko domače govedo z ohlapnimi prebavili ter se za napolnjenje želodca poleg dobre krme zadovolji tudi s slabšimi krmili, je to le zelo velika prednost simodolske živine, ne pa napaka, ki se ji sme očitati.** Ta prednost je simodolski pasmi prirojena. Če pa redimo domačo pincgavsko ali pomursko goved, je pa naša gospodarska dolžnost, da stremimo za tako lastnostjo tudi pri tej govedi. Če je naša pincgavska in pomurska goved mnogokrat znatno manjša kakor simodolska, je to njena samotogenska

lastnost, ki zanjo pač pridno skrbimo z napačno vzrejo, s porabo slabih in preutrujenih bikov in s prezgodnjim zaskočenjem junic! Tak dvomljiv uspeh prav lahko dosežemo tudi s simodolsko pasmo, le potem ne smemo govoriti o degeneraciji pasme vsled naših podnebnih in talnih razmer.

Mlečnost simodolske pasme, ki se pa mora, kakor pri vsaki drugi pasmi, pravilno presojati, je gotovo večja kakor pincgavske in celo slabo mlečne pomurske pasme. Pravilna vzreja in oskrba ter umna odbira pri reji je seveda predpogoj zadostne mlečnosti. Opozarjam na to kar sem že pisal, veščaki pa kaj več lahko posnamejo iz obširne književnosti o simodolski pasmi.

O rastnosti in zgodnji zrelosti simodolske pasme v primeri z drugimi pasmami, ki hodijo v poštev, ni kaj pisati, ker so to lastnosti omenjene pasme, ki jih pač nihče ne more zanikati. Kdo ne bo vedel ceniti velike gospodarske koristi, če vzredim v treh letih velikega doraslega simodolskega vola, v primeri z gospodarsko potratnostjo, če moram pet let čakati, da dorase enako velik pomurski vol?

Pitalna sposobnost simodolcev je tako velika in izredna, da ji nihče ne more ugovarjati; uspehi vsakoletnih berolinskih razstav pitane živine to neovržno dokazujejo. Simodolsko žival vzlic njeni večji ješčnosti ne le hitreje, temveč veliko ceneje opitam in spravim do gotove teže, kakor enako staro in veliko žival pincgavske ali pomurske pasme. Meso simodolske govedi je okusno in mišična vlakna so pri neprestarih živalih dovolj nežna.

Znatna sposobnost simodolcev za vprego je dokazana po vprežnih preskušnjah „Nemške kmetijske družbe“, odlične strokovne korporacije, ki nima para na svetu. Pač so simodolci najbolj sposobni za težko in počasno vožnjo, so za vprego boljši kakor pincgavci, a v hitrosti jih seveda posekajo pomurski ali celo ogrski voli. Kaj mislim o reji vprežne živine iz gospodarskega stališča v naših intenzivnih kmetijskih razmerah in z ozirom na bližnjo bodočnost, to sem že opisal. Omeniti

mi je tudi vbogljivost simodolske govedi, ki prihaja od njene vzreje in ji je prešla v kri, dejstvo, ki ga je pri vožnji tudi upoštevati. Omenjam tudi veliko krotkost simodolskih bikov v primeri z divjim pomurcem.

Ko govorim o vprežni sposobnosti simodolske pasme, ne smem pozabiti še na dva ugovora. Navidez so svetlobarvni in razmerno majhni parklji simodolske govedi občutljivi, kar lahko moti in vodi do napačne sodbe. Svetla barva parkljev je lastnost pasme, ki nič ne vpliva na njih trdnost. Majhni parklji so posledica stoletnega pravilnega oskrbovanja (v Švici parklje redno prirezujejo in prirejajo), od trdih hlevskih tal, od zadostnega gibanja na planem in od dosledne rejne odbire. Dobrota parkljev simodolske govedi se še primerjati ne da z dobroto cokljastih ter mehkih parkljev naše živine, ki večinoma stoji na debeli plasti mehke stelje ali celo mokrega gnoja in se zlasti v mladosti veliko premalo giblje na planem na trdih tleh. Odličen kmečki živinorejec iz Cerknice mi je pred kratkim pripovedoval, da spomladi mladi simodolski zarod na tamošnjem trdem kraškem pašniku laže hodi kakor domača živina. Odločno je pa obsojati, če ima simodolsko govedo preveč navpične skočne členke, kar se prav pogosto nahaja. To je ugovor, sicer neznaten, ki velja. Zato pa vendar naša domača goved ni trdnjša v nogah; to se zlasti vidi, kadar zaskočujejo simodolski biki, ki se z vso težo vpro na zadnji nogi, dočim domači biki niti ne znajo ali ne morejo držati svoje teže večinoma na zadnjih nogah, temveč jo zavale pretežno na sprednji del. Kakšne neprilike iz tega izvirajo, ve presoditi vsak praktičen živinorejec.

Simodolska goveja pasma v Avstro-Ogrski.

V prejšnjem poglavju sem že omenil nasprotstvo, ki je prej vladalo proti simodolski goveji pasmi v Avstriji, in sem povedal, da se dandanes ta pasma

vzlic vsemu vendarle širi z največjo hitrostjo. Danes simodolska pasma v Avstriji šteje gotovo največ glav, kar gotovo dá mnogo misliti!

Oglejmo si bliže, kako je s to zadevo v naših pesameznih kraljevinah in deželah in kakšno je mnenje merodajnih strokovnih zastopov, kajti c. kr. kmetijska družba se je uradno obrnila na deželne kulturne svete in c. kr. kmetijske družbe tistih dežel, ki so za to vprašanje najbolj merodajne.

Dalmacija seveda ne hodi v poštrev iz vzrokov, ki so lahko vsakemu znani. Gotovi veščaki naj pa pri tej priliki vzamejo na znanje, da c. kr. kmetijsko ministrstvo izboljšuje dalmatinsko domače goveje pleme s zgornjeinodolsko govejo pasmo, torej z eminentno alpsko pasmo, ki je vajena dobrih pašnikov in planin ter hladnega podnebja, v Dalmaciji pa pride v vroče podnebje in v izredno slabe krmske razmere ter na prava pusta, kraška tla. Kakšna razlika med to pasmo za Dalmacijo in simodolsko pasmo za Kranjsko! Cootehniki, profesorji in dvorni svetniki na Dunaju menda že vedo, kaj so učinili, in jim opravičeno niso nič mari taki pomisleki, kakršne pri nas nekterniki naštevajo.

Na **Primorskem** se v Furlanski ravnini prav zelo širi simodolska pasma, ki neki prav dobro prija kolonom, torej najmanjšim kmetovalcem. Pred par leti sem bil zadnjič na monasterskem veleposestvu pri Ogleju, kjer nimajo reje, temveč imajo goved zaradi izmolzovanja, in sicer redno dokupujejo gornjeinodolske krave; to veleposestvo pa ima za svoje kolone vedno le bike simodolske pasme. Tudi v Istriji so neki pričeli veleposestniki zamenjavati prejšnjo velikansko sivo goved, ki je takorekoč brez mleka in silno počasi rase, s simodolsko govedjo. Pred dobrimi 30 leti je že imel Scaramanga v Sežani (na Krasu!) težko bernsko goved (takrat je šla šviška lisasta goved le pod tem imenom), ki se je dobro sponašala in so jo kmetje zelo cenili, zato je prišla marsikam v sežansko okolico in celo na Notranjsko.

Na **Koroškem** iz sedaj veljavnih gospodarskih, oziroma kupčijskih razlogov niso za simodolsko pasmo, kar je prav, saj se kmetuje zaradi dobička, in ne

zaradi pasme. Dobiček jim pa prinaša prodaja plemenskih živali njihovih upravičeno ali neupravičeno renomiranih pasem, in bili bi neumni, če bi v takih razmerah z velikim trdom, denarnimi žrtvami in z dolгим čakanjem kaj drugačnega zasnovali. Znano pa mi je, da so posamezni posestniki vendarle že pričeli z rejo simodolske pasme. Na Koroškem slovi zlasti belanska goveja pasma, ki pa ni nič drugega kakor vsled slabše reje nekoliko manjša pincgavska pasma, in kar je na Belanskem bilo dobrega in je dobrega, to je prišlo in še danes prihaja čez Ture iz Solnograškega. Zato pa tisti, ki pozna razmere, gre kupit, seveda če more, k veletržcu, ne pa k branjevcu.

Štajerska je v svojem gorenjem delu s svojimi pašniki in planinami čista živinorejska pokrajina; srednji del Štajerske, zlasti okoli Gradca, se peča bolj z mlekarstvom, zato je tukaj vzreja govedi kvalitativno slabša, a je boljša v vzhodnem delu preko ogrske meje, dočim je južna Štajerska večinoma vinorodna in se nikakor ne more imenovati živinorejska pokrajina, razen nekterih okrajev. Na gorenjem Štajerskem imajo dve domači goveji pasmi, muriško in pomursko, ki so jima znali z vsiljivo in pretirano reklamo doseči glas, ki jima odločno ne gre. Pri teh razmerah sta seveda ti pasmi razširjeni po vsi Štajerski, in ta „siva živina“ na gorenjem Štajerskem, v savinski dolini (ob kranjski meji) in na južnem Štajerskem (znana pod imenom „viničarsko pleme“) v splošnjem ni nič boljša kakor naša siva goved po Dolenjskem. Pa tudi na Štajerskem, kakor sem že pisal v enem prejšnjih poglavij, so nekteri uvideli nezadostno kakovost te „sive živine“ za intenzivne gospodarske razmere, pričeli so v obilni meri rediti veliko boljšo in prikladnejšo pincgavsko pasmo in v vzhodni srednji Štajerski ob ogrski meji pa simodolsko pasmo, in to vzlic vsemu šovinizmu in terorizmu. Uspehi na Ogrskem s simodolsko pasmo in očitna korist, ki jo ta pasma donša v primeris forsirano sivo živino, morajo premagati popirnat slavo speve. Sedaj imajo na Štajerskem že celo živinorejske zadruge, ki se ukvarjajo z rejo simodolske živine.

Tirolska ima vse polno domačih govejih pasem, ki niso slabe; imajo n. pr. sive pasme, ki razen sposobnosti za vprego daleč prekašajo toliko hvalisano pomursko pasmo, a pošteni in dobrodušni Tirolci niso nikdar znali in hoteli delati za svoje goveje pasme tiste reklame, ki sloni na pretiravanju, se pa slednjič samaodsebe skrči na resnična dejstva. V pusterski dolini se širi pincgavska pasma, ki se je že izcimila za svoje posebno pleme, in v spodnjem Inodolu je prodrila iz gorenjega Bavarskega preko ahenskega jezera simodolska pasma (misbaško pleme). Dandanes je cela vrsta simodolskih živinorejskih zadrug v spodnjem Inodolu, skoraj doli do Kufsteina, kjer imajo danes gotovo najlepšo in najdobičkonosnejšo živinorejo na Tirolskem. V sosedni cilerski dolini, kjer jedomasloveča cilertalska pasma, so uvideli, da se od slave ne da živeti, in zato že prodira od Jenbaha čez Fügen tudi že simodolska pasma. Bil sem parkrat na velikih živinskih semnjih v Inomostu in videl sem veliko večino živine, kakršno poseka živina na marsikterih naših kranjskih semnjih — torej v živinorejski Tirolski — zato je pa smelost, če izvestni krogi trdijo, da so uspehi pospeševanja živinoreje poc. kr. kmetijski družbi kranjski minimalni; a nasprotno sem zopet videl na semnjih v gorenjem Inodolu skupaj pripeljano živino simodolske pasme, ki spričuje, kako je simodolska živina resnično dobra za kmečke razmere in kaj se da v razmerno kratkem času doseči. V našo deželo privedeni simodolski biki so večinoma spodnji Inodolci, torej blago, ki se ne sme nazivati, „Vollblut“, a biki so trdo vzrejeni na paši ter na planinah in pozimi ne v vzornih hlevih, pač pa pri slabi krmi. Kličem na pričo kranjske kmete, ki so bili z menoj v spodnjem Inodolu, kjer so videli lepe črede, a o tamkajšnjem senu so rekli, da bi ga naša govedniti ne marala in da bi bilo tako seno pri nas le za steljo. Nov dokaz o veliki prilagoditvenisili simodolske pasme in o njeni neizbirčnosti in ješčnosti.

Mala Predarelska dežela se drži velike pokrajine, kjer je doma rjava šviška goveja pasma, zato ni čuda, če je v tej deželi razširjena samo ta izborna pasma, ki se v vsem lahko primerja s simodolsko. V takih razmerah Predarelcem pač ni treba segati po drugi pasmi in torej vzlic soseščini Švice ne sme biti govora o simodolski pasmi. Goved na Predarelskem je zenačena, je bolj sivkaste barve in gre pod imenom algajsko plemo. Po moji nemerodajni sodbi je na Predarelskem kmečka govedoreja tehniško najpopolnejša v Avstriji, kar je zasluga tamošnjih razmer, ki so kmeta odnekdaj silile, da je iskal dohodka edino le pri kmetiji in ne tako kakor v Alpah tostran Arelberga, torej tudi pri nas, ki smo imeli do prve polovice prejšnjega stoletja velike dohodke od rude, kupčije, domače obrti, od vožnje po cestah ter vodah in vlake po Savi. Ti dohodki so dajali veliko gotovega denarja in lažji, boljši in prijetnejši zaslužek kakor kmetovanje. Zasluga omenjenim razmeram na Predarelskem gre pa tudi visoki šolski naobrazbi prebivalstva in resni strokovni organizaciji. Na Predarelskem imajo poleg mnogoštevilnih potrebnih kmetijskih zadrug tudi resnične živinorejske zadruge, ki smotreno delujejo, in niso ustanovljene kar tjavendan in z namenom, da bi kolikor mogoče veliko podpor izprosjačile. Predarelžani so pa tudi praktični; oni vedo, da pri živinorejskih zadrugah ne gre za vsote denarja, ki se morejo in morajo dobiti le z deleži in s kreditom na podlagi jamstva, zato snujejo živinorejske zadruge na podstavi društvenega zakona, da se ognejo nepotrebnim sitnostim in šikanam, ki jih nalaga naš zadružni zakon, a zato imajo redne dohodke od udnine, se prosto gibljejo in vendarle ravnotako lahko dobro ali še boljše stremijo za svojim ciljem. Če je na Predarelskem zenačena živina tudi že prav izvrstne kakavosti, ki se z našo niti primerjati ne da, zato pa tamošnji veščaki vendarle niso na stališču naših psevdostrokovnjakov, da je tuja kri za popolnjevanje kakavosti nepotrebna; oni marveč še vedno vpeljujejo biko plemenjake prve kakavosti iz Švice za popolnjevanje svojih čred in so jim tisti ugovori, ki jih n. pr. pri nas delajo proti simodolski pasmi, deveta briga. Seveda so merodajni in odločilni pravi

veščaki, ki se z vso vnemo trudijo za prospeh kmetijstva. Vzor takega moža mi je ljubeznjivi in strokovno naobražen predarelski kmečki državni in deželni poslanec „kmet“ gospod Jošt Fink, ki se je kot kmet samo s svojimi vrlinami in s svojim delovanjem povzpел do svojih visokih častnih mest. Algajska pasma iz Predarelskega je prav primerna tudi za zboljševanje naše govedi po nekterih pokrajinah, n.pr. za kočevski politični okraj in za Belokrajino.

Na **Dolenjem Avstrijskem** so zaradi velikega Dunaja, drugih precej velikih mest, mnogoštevilnih letovišč in zelo razvite veleobrti razmere glede živinoreje popolnoma izjemne. Redno dokupovanje molznih krav in živine za pitanje prevladuje rejo, in kmetovalec pač mora gospodariti, kakor mu najbolje kaže. Dolenjeavstrijski deželni kulturni svet piše: Kmet rad vzreja simodolce zaradi njih velikosti, ker se mu ta reja dobičkonosna zdi; pripomniti je, da je na Dolenjeavstrijskem simodolska kri vcepljena na bernsko (kar je skoraj enoinisto; opomba pis.), oziroma kulandsko. Podedljivost je dobra, le kosti nazadujejo pri vzreji v hlevu.

Glede simodolske pasme na **Gorenjem Avstrijskem** piše tamošnji deželni kulturni svet: Posebno izredne uspehe izkazuje na Gorenjem Avstrijskem (Innviertel in Mühlviertel) prekriževanje domače lisaste živine s simodolsko pasmo, ki se je v teh pokrajinah že pred 40 leti pričelo in se zaradi dobrih uspehov vedno bolj širi. S porabo simodolske pasme se je posrečilo doseči produkt, ki ima glede mlečnosti, rastnosti, oblike, teže in zgodnje zrelosti podvojeno kakovost v primeri z nepožlahtnjeno domačo govedjo. Tudi čista reja simodolcev se sponaša pri umni reji. Propadanje simodolcev se pokaže, kjer se delajo napake pri reji ter pri pomanjkljivi oskrbi in krmi. Kjer mejita pokrajini za rejo simodolcev in za rejo pingavcev, se dogaja med tema pasmama prekriževanje, ki kaže povoljne uspehe. Na podlagi tukaj dobljenih izkušenj velja načelo, po možnosti vzrejati čistokrvno goved z individualno rejno odbiro.

Kako je na **Moravskem** s simodolsko pasmo, je posneti iz naslednjih dveh odgovorov obeh odsekov tamošnjega deželnega kulturnega sveta. Češki odsek piše: Kakih 8 let sem se redko uvažajo tuji biki, in sicer le simodolci iz Miesbacha ali iz spodnjega Inodola. Le kratek čas so se vpeljevali moderni simodolci, približno od leta 1894. do 1900. Od leta 1865. do l. 1888. so dohajali v deželo rdečelisasti bernski biki iz Švice. Ti stari bernci ali simodolci so se na Moravskem zelo dobro sponesli. S prekriževanjem domače govedi s temi biki je nastalo „hanaško-bernsko pleme“. To pleme je rastno, z malim zadovoljno in mlečno. Ravno tako „kulandsko pleme“, ki ima tudi prav dobre lastnosti in je nastalo iz domače živine, iz cilertalske pasme in iz stare bernske živine. Pincgavska pasma na Moravskem ne uspeva in jo le redkokdaj kak posamezen veleposestnik vpelje. (Zadnja trditev na prvi hip osupne, a če se pomisli, da je na Moravskem običajna samo reja v hlevu, potem se to razume, kajti pincgavska pasma je vajena paše in planin, česar ne najde na Moravskem, in vendar bolje uspeva bernska [to je simodolska] živina, ki tudi potrebuje paše, prihaja to od njene večje prilagoditvene zmožnosti. Opomba pis.). Nemški odsek moravskega deželnega kulturnega sveta piše: Za prekriževanje domače živine se je zadnji dve desetletji vpeljevala na Moravsko samo šviška lisasta živina simodolskega tipa, in sicer začasno ter v rejnih pokrajinah, dočim so se rabili simodolski biki in njih zarod stalno v okrajih Römerstadt in Moravsko Novo mesto. Uspehi so bili različni in zavisni od kakovosti bikov. Splošno se je pa kazalo zboljšanje oblik in zvišanje teže. Od različnih strani se je omenjala manjša mlečnost simodolskega zaroda, dočim se je z druge strani temu oporekalo. Obojni trditvi utegneta biti pravi, kajti mlečnost se je podedovala in je bila njena višina zavisna od kakovosti bika, če je bil od „tipa za pitanje“, ali od „tipa za molžo“. Dejstvo je, da se nahajajo med simodolskim zarodom, kakor pri vsaki pasmi, prav dobre, srednje in tudi slabe krave molznice. Sme se reči, da se simodolci tam sponašajo, kjer je oskrba in krmljenje pravilno, kajti gre se za individue prežlahtne pasme,

ki jih je ohraniti na višini njih zmožnosti, in da je intenzivna prehranitev v prvi mladosti vsekako predpogoj.

V kraljevini **Češki** prodira med kmeti vedno bolj in bolj skoraj le simodolska pasma, oziroma njena plemena. Češki odsek tamošnjega deželnega kulturnega sveta poroča: V gorskih krajih (zlasti v Češkem lesu) se najbolje sponašajo simodolci in v ravnini hanaško-bernsko pleme, ker ta žlahtna živina najbolj prija za prekriževanje tamošnje domače živine. Za požlahtnjevanje se sedaj ne rabi več ne pincgavska in ne pomurska pasma. S šviško lisasto živino so se sploh dosegli najboljši uspehi. Pri umni vzreji se opazuje pri tej živini bolj ali manj stalna podedljiva zmožnost; pri nepravilni vzreji se pa seveda opazuje nazadovanje zaroda. — Nemški odsek deželnega kulturnega sveta kraljevine Češke piše: Razdelitev v rejne pokrajine je, izvzemši nekatere izpremembe, 15 let veljavna. Zlasti zahodnječeški okraji so danes odločno simodolske rejne pokrajine. Opazovati je, da se simodolci razširjajo, dočim se število pincgavske in rjave živine krči. Uspehi s pincgavsko pasmo v Rudnih gorah so povoljni, vendar je treba pripomniti, da je pincgavska goved na semnjih manj priljubljena, kakor simodolska. Simodolska živina se je zlasti v kmečkih gospodarstvih zelo razširila in je zaradi svoje zgodnje zrelosti, velikosti in neizbirčnosti zelo priljubljena. Te lastnosti pa obdrži le pri intenzivni vzreji telet (8—10 tedensko dojenje), pri zadostni krmi, oziroma pri ugodnih krmskih razmerah. — Na tem mestu naj tole pristavim: Letošnjo pomlad je bila v Pragi deželna razstava, ki jo je obiskal tudi kranjski veščak v živinoreji, ki po svojem poklicu mora kupovati tudi pomursko plemensko goved. Na razna vprašanja v pogovoru z intereseanti nam je nekako tole povedal: „Na Pomurskem niso kmetje nič boljše živinorejci, kakor na Kranjskem, in težko je kupiti kako res dobro plemensko govedo, in če se najde, je nezaslišano drago. Na razstavi v Pragi je bila samo simodolska goved in lepi biki, ki bi jih lahko v temi izbiral; za ktere ga bi prijel, pa bi bil dober.“

Glede reje simodolske živine v kraljevini **Poljski** piše c. kr. kmetijska družba v Krakovem naslednje: Mi rabimo za zboljševanje naše živine pri veleposestnikih in tudi pri kmetih, in sicer pri zadnjih, kjer je živinoreja že na višji stopnji, z dobrim uspehom vzhodnofrizijske pasme v ravnini in simodolske pasme v predgorju ter v gorah. Podedljivost obeh teh pasem se je pri dobrem ravnanju izkazala za stalno. — C. kr. kmetijska družba v Lvovu pa piše: Za požlahtnjevanje domačega kmečkega živinskega plemena rabimo 20 let sem s prav dobrim uspehom simodolce in oldenburžane, seveda v ločenih pokrajinah. Stem je kmečka živina na teži ter na lepih oblikah pridobila, in sedaj skušamo dvigniti mlečnost krav z razdeljevanjem bikov iz mlečnih rodov, ne da bi pasmo izpremenili. Prekriževanje s pingavci smo opustili, ker so uspehi s simodolci boljši. Šviška lisasta živina se pri nas za prekriževanje izredno dobro sponaša, ohrani pri umni vzreji podedljivost v veliki meri in jo imajo kmetje posebno radi.

Deželni kulturni svet v **Bukovini** poroča naši družbi: V kronovini bukovinski sta se prav dobro sponesli za zboljšanje domače živine bernsko-simodolska in pingavska pasma, ker se lahko privadita podnebnim in krmskim razmeram. Zarod teh pasem daje mlečne krave, živino, ki se lahko opita, in dobre vprežne vole. Propadanje se redkokdaj vidi. Šviška lisasta živina se je tudi v kmečkih gospodarstvih prav dobro sponesla, zlasti temnordeče pisana, ki je trdnjša kakor svetlo pisana. Pri dobri oskrbi se propadanje ni nikdar pokazalo in podedljivost je posebno povoljna.

Na **Ogrskem** prevladuje stepna goveja pasma, ki je mestoma nenadomestljiva, kajti ekstremno kontinentalno podnebje s svojim vročim poletjem in s hudo zimo, slabo varstvo, ki ga ima živina, in neizrečeno slaba pota, so velike ovire vpeljavi drugih, boljših govejih pasem. Koder so pa razmere boljše in je kmetijstvo na višji stopnji, zlasti v zahodnjih komitatih, se je pa zaredila skoraj izključno simodolska živina. Na podlagi čred, ki so jih naseljeni „Švabi“ s seboj pripeljali, in z vpeljavo čistih simodolskih bikov se je izcimila „bonyhadska pasma“ bernsko-simodolskega

tipa v komitatih Tolna, Baranya, Vaš in Šopronj. Iz lastnega opazovanja poznam veliko mlečnost in neizbirčnost te pasme ter mislim, da bi ravno krave te pasme bile za nas prav primeren material, če bi uvažali tudi ženske plemenske živali. Sploh danes plodijo na Ogrskem, kjer je le mogoče, simodolsko pasmo, ter ogrska vlada, ki silno veliko in smotreno deluje za prospeh kmetijstva, z bogatimi podporami razširja simodolski goveji tip, pri čemer pomagajo z ogromnimi vsotami tudi veleposestniki. To poletje mi je pravil profesor živinoreje na ogrski kmetijski akademiji v Kösztele, da pincgavska pasma ne uspeva dobro in da jo simodolska povsod spodriva. Na Sedmograškem so razmere precej slične in je simodolska živina posebno priljubljena pri tamošnjih nemških kmetih, ki so naprednejši kmetovalci. Na Hrvaškem deželna vlada z vso silo razširja pincgavsko pasmo (zlasti belansko pleme), vendar so mnogi veleposestniki iz svojega nagiba prešli k reji simodolske pasme, in razumnejši kmetje jim slede, kar je bilo posebno očitno na deželni razstavi v Zagrebu l. 1907., kjer je veleposestniška in kmečka simodolska živina vso drugo glede kakovosti posekala.

Kako uspeva simodolska goveja pasma na Kranjskem.

Glasom izkušenj in preskušenj v drugih deželah in z ozirom na naše podnebje, tla in krmo lahko mirno trdim, da simodolska pasma **mora** pri nas dobro uspevati, če goved umno vzrejamo in redimo.

Na Kranjsko je pa prišlo od l. 1895. sem nekaj bikov simodolske pasme in zato na podlagi tega, kar so ti biki zaplodili, oziroma, kako so se sponašali, lahko izrečemo neko sodbo o uspevanju simodolske pasme na Kranjskem. Vsekako pa nam je biti s to sodbo previdnim, kajti preskušnje so v mnogih ozirih še nezadostne in jih še nihče ni ocenil vednostno, t. j. na podlagi vede o primerjajoči živinoreji in o primerjajoči patologiji.

Preskušnje s simodolsko živino na Kranjskem mi je mogoče le iz praktiškega stališča presojati: iz tega,

kar se očitno vidi in kar kmečki živinorejci sami trdijo. Pa tudi to, kar se vidi in kar kmetje trdijo, je treba kritično presojati, vsaj iz stališča načina, kako se živina vzreja in redi. Vedno imejmo pred očmi, da je pri nas zelo pičlo število razumnih živinorejcev in da se delajo na vseh straneh napake; in tem je pripisovati neuspehe, ne pa pasmi.

Od l. 1895. do letos je prišlo s pomočjo državne in deželne podpore na Kranjsko 217 simodolskih bikov, in sicer največ spodnjeinodolskega plemena. Razen tega števila je prišlo morda še kakih 10 simodolskih bikov iz zasebnega nagiba na Kranjsko.

Letos v deželo došli simodolski biki (25) nikakor ne hodijo v poštev, ker od njih ni nikakega zaroda, in po lani došlih bikih (32) so zaplojena šele teleta, ki jih pa zaradi slabih krmskih razmer v lanskem in v letošnjem letu gotovo niso veliko za pleme privezali. Isto utegne tudi veljati o simodolskih bikih, ki so prišli leta 1907. v deželo (31). V gorenjem številu z državno in z deželno podporo nakupljenih simodolskih bikov so pa všteti tudi v deželi nakupljeni simodolski polkrvniki, ki jih ni malo. Končno pride v presojo le kakih dobrih 100 čistokrvnih simodolskih bikov, ki so sporadično porazdeljeni po deželi. Kako neznatno je to število za dobo 15 let, ko je v tem času dežela, veliko pre nizko računjeno, porabila najmanj 7000 plemenskih bikov domačih ali drugih pasem. Vendar je tega slabega $1\frac{1}{2}$ % simodolskih bikov v krajih, kjer so pogostejše nastavljeni in kjer jih redno z novimi nadomeščajo, učinilo velikoboljšanje dotičnih čred. Kdor ne verjame, naj se gre prepričat, in če noče biti slep, bo videl znatne uspehe.

Poglavitno so se simodolski biki odajali v **ljubljsko okolico**, kamor je prišlo, vštevši vrhniški sodni okraj, 72 bikov, in na **Notranjsko**, kamor je prišlo 110 simodolcev, in sicer poglavitno v postojnski (42), vipavski (19) in logaški (16) sodni okraj. Na Dolenjsko je prišlo vsega skupaj 38 simo-

dolskih bikov, kjer stoji žužemberški sodni okraj (7) na prvem in višnjegorski (6) na drugem mestu.

Iz teh števil je razvidno, da je očitanje proti c. kr. kmetijski družbi kranjski neutemeljeno, kakor da bi ona ne bila enotno postopala. Kakih 20 bikov, ki so zašli v druge kraje, pač ni živine kvarilo, gotovo so bolje vplivali, kakor stotine drugih licencevanih ali nelicencevanih bikov nedoločene pasme? Torej le ne preveč krika in ne delati iz komarja slona! Nekaj bikov je oddala družba v pokrajine, ki niso bile določene za simodolsko pasmo, in sicer na podlagi sklepov glavnega odbora z namenom, da bi se naredile samo poskušnje, in marsikam je prišel v te pokrajine kak simodolski bik vsled odločnega zahtevanja živinorejcev, ki so v sosesčini videli krasne uspehe prekriževanja s simodolsko pasmo.

Kmetijska družba se je obrnila na vse tiste živinorejce, ki so dobili od l. 1895. naprej subvencijske simodolske bike, z vprašalno polo, kakšni so uspehi s simodolsko pasmo. Večina je odgovorila, in lahko se reče, da se večina pohvali s to pasmo. Vprašalne pole z odgovori v izvirnikih so vsakomur v družbeni pisarni na razpolaganje.

Najdalje časa stoje simodolski plemenski biki v družbenem dvorcu na Viču. Uspehi teh bikov na Viču so neznatni, kajti vsa okolica se skoraj izključno peča s prodajo svežega mleka in je vzreja takorekoč samaodsebe izključena. Eden ali dva posestnika sta res živinorejca in imata že lepo simodolsko živino, ki sta za njo dobila lepe novce. Napaka pa je pomanjkanje paše in napačna vzreja ter od tod izvirajoča jalovost telic, ki se takoj preveč zdebele. Od oddaljenih krajev pa dovajajo kmetje krave k družbenim bikom na Vič in se z uspehi zelo hvalijo. Družba sama ima pa redno le po eno kravo, ki je deputatna krava opravnika in torej o kaki vzreji simodolskega zaroda v dvorcu na Viču ne more biti govora, celo, ker ni zadostne pašne prilike.

Najbolj imam vedno pred očmi živinorejo posestva v „Marijanišču“ v Ljubljani, ki je učno

gospodarstvo družbene gospodinjske šole. Na tem posestvu prekrizujejo že dolgo let goved s samo simodolsko pasmo in so uspehi izborni. Teleta se umetno napajajo, kar je velika prednost, a paše nimajo in tudi ne prilike, da bi se na prostem gibala; seno ni dobro, ker je večinoma barjansko, a vzlic temu imajo v Marijanišču krave in telice simodolske pasme take kakovosti, kakor malokje na Kranjskem. Vodja Marijanišča g. prelat Kalan se v tozadevni vprašalni poli skoziinskozi pohvalno izreka o simodolski pasmi in je odgovoril na vprašanje, če se je goved vobče kaj zboljšala s simodolskimi biki: „Zelo; treba priti in videti!“

Meseca marca 1909. je družba razposlala, kakor je gori pisano, vprašalne pole na prejemnike subvencijskih simodolskih bikov glede sponašanja te pasme; razposlala je 119 vprašalnih pol (mnogo teh gospodarjev je seveda več let zapored dobilo bike), in došlo ji je 94 odgovorov.

Iz ljubljanske okolice in iz vrhniškega okraja je družba dobila 30 odgovorov, ki se vsi brez izjeme odločno izrekajo za simodolsko pasmo. Vsi poudarjajo veliko zboljšanje govedi po simodolskih bikih, se pohvalijo, kako lepa in težka teleta dobivajo, in so zlasti zadovoljni, kar to živino lahko prodajajo in jo zlasti mesarji radi kupujejo.

Z Notranjskega je družba dobila 40 odgovorov od lastnikov simodolskih bikov, ki se istotako s posebno pohvalo izrekajo za simodolsko pasmo; le eden trdi, da so mu sivi vprežni voli ljubši kakor simodolski. Nekteri pač omenjajo manjšo mlečnost v primeri z rjavo šviško pasmo, a ti ne vedo, da vzrok tiči v biku ki ni od mlečnega plemena, zato opozarjam na tozadevno izjavo nemškega odseka deželnega kulturnega sveta na Moravskem. Najodličnejši in največji živinorejec v Vipavski dolini piše: Simodolska goved odgovarja vsem našim zahtevam in bi se moralo smatrati za velik pogrešek, če bi se pričela uvažati druga pasma.

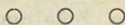
Z Dolenjskega, kjer pravzaprav hodi v poštev le višnjegorski, trebenjski in žužemberški sodni okraj, je dobila družba 16 odgovorov. Tudi iz teh odgovorov

je skoraj skoziinskozi posneti zadovoljnost s simodolsko pasmo. Gosp. Javornik iz Žalne, ki je odličen gospodar, piše: Jaz in vsa tukajšnja okolica smo vedno za simodolsko pasmo; k mojemu biku vodijo krave po tri ure daleč. Neki drug zopet piše: „K mojemu biku prihajajo krave iz petih župnij“. Gosp. Ivan Vehovec iz Žužemberka je v vseh točkah silno vnet za simodolsko pleme, kar je posebno upoštevati, kajti on ima več kakor desetletne izkušnje, ter piše: „Pri nas se je s simodolsko pasmo zboljšalo goveje pleme za 50 %, zato smo vsi tukajšnji živinorejci za to pasmo ter prosimo in zahtevamo, da se nam ta pasma pusti in ne vpeljuje druga.“ Gospod graščak Globočnik iz Dobrave je pa končno pristavil: „Čudim se, da se ne dajejo samo simodolski biki na Dolenjsko, ker le slepec more kako drugo pasmo zagovarjati.“

Na poročila z **Gorenjskega** se iz znanih vzrokov ne oziram.

Iz svojih opazovanj lahko trdim, da se pri nas na Kranjskem simodolska pasma dobro sponaša in odločno veliko bolje, kakor ničvredna pomurska pasma. Po uspehu samo enega bika v kakem kraju izrekati končno ugodno ali neugodno sodbo pa ni pravilno, kajti preveč slučajnosti more biti podlaga prvim ugodnim ali neugodnim uspehom. Odločno pa trdim, da je vsem neuspehom lahko vzrok bik, ki je morda samnasebi lep, a ni iz dobrega rodu, ali pa nerazumna vzreja in reja.

Kamor so pa prišli na Kranjsko simodolski biki dobrega rodu in se je zarod dobro vzrejal in oskrboval, tamkaj se pa povsod lahko trdi, da se simodolska pasma zbog svojih vrlin izborna sponaša.

Sklepna beseda.

Namen temu spisu je, zagovarjati postopanje c. kr. kmetijske družbe, ki je l. 1895. pričela delati poskušnje s simodolsko pasmo na Kranjskem, in to vzpričo resničnega dejstva, da se je na Gorenjskem s prekriževanjem domače govedi s pincgavsko pasmo veliko doseglo,

dočim na Notranjskem in Dolenjskem ni bilo zaznati dovolj znatnega uspeha s prekriževanjem z muriško in s pomursko pasmo. Naj nihče ne misli, da vidim vso srečo dolenjske in notranjske živinoreje edino le v prekriževanju s simodolsko pasmo, a moje trdno prepričanje mi ostane, da moramo v živinoreji hitro napredovati, in v to svrho se moramo posluževati žlahtnejših pasem, ki so res kaj vredne, ne pa takih, kakor je pomurska. Take žlahtne pasme so pa odločno le šviške alpske. in je slednjič vseeno, če se odločimo za lisasto ali rjavo (tudi sivkasto) pasmo. Obe pasmi zahtevata enake predpogoje uspevanja in je samo barva različna. Iz trgovskega stališča in z ozirom na dejstvo, da postajamo vedno bolj obkoljeni od lisaste živine pa jaz za svojo osebo dajem prednost lisasti (simodolski) šviški pasmi, ki se v raznih velikostih in tipih, kakor je ravno za kak kraj potrebno, z lehkoto in razmerno ceno dobiva.

Sklenem: Gorenjci naj obdrže pincgavsko pasmo, a na Dolenjsko in Notranjsko mora prihajati za prekriževanje kaka žlahtnejša pasma nego je pomurska, pa bodi ta lisasta ali enobarvna alpska. Tako pot so izbrali v južni Nemčiji in skoraj v vsi Avstro-Ogrski ter so došli do pravega cilja, do kakršnega menda tudi mi hočemo dospeti. Patriotizem, ki se kaže s porabo pasem, ki so slučajno avstrijske in so le vsled reklame na nepravem glasu, pri živinoreji nič ne velja; pri živinoreji velja le tisto, kar nese.

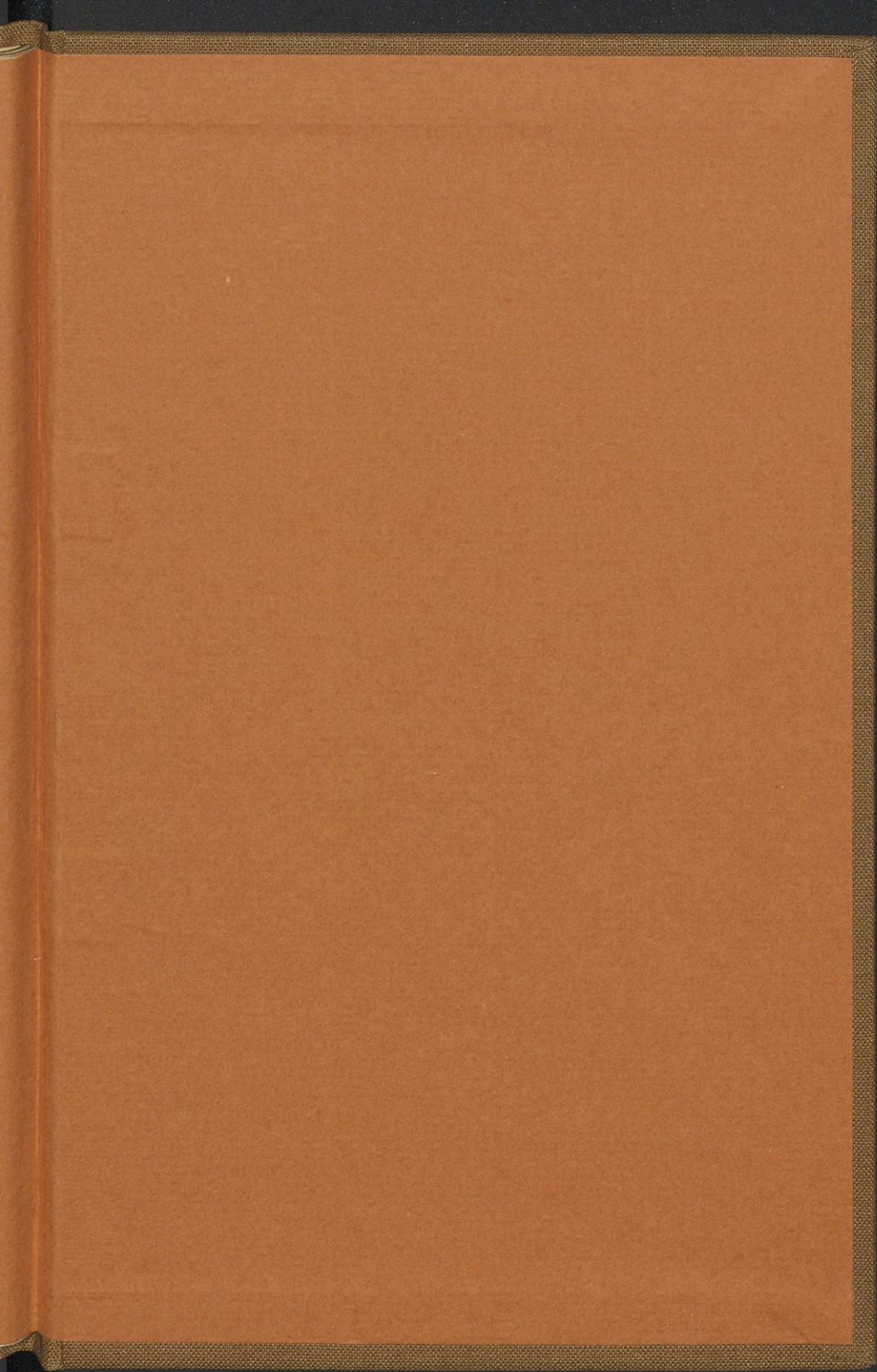

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000421286

Kmetijska knjižnica:

1. zvezek: Dr. E. Hotter: Gnoj in gnojenje . K —40
2. „ Fr. Štupar: Apno v kmetijstvu . „ —30
3. „ Fr. Štupar: Navodilo, kako je sestavljati poročila o letini . . . „ —20
4. „ Dr. Steuert-Pirc: Sosedo Razumnika prasičereja (druga izdaja.) . . „ 1.—
5. „ M. Kostanjevec: O užitnini od vina in mesa „ 1:50
6. „ V. Rohrman: Poučno potovanje v Švico „ 1.—
7. „ Dr. Steuert-Pirc: Sosedo Razumnika govedoreja „ 1.—
8. „ Bohuslav Skalický: Siljenje ali káljenje ameriških ključev . . „ —30
9. „ Gustav Pirc: Določanje tolščobe v mleku „ —30
10. „ B. Skalický: Kmetijske razmere na Češkem „ —70
11. „ Gustav Pirc: Poglavje o govedoreji na Kranjskem „ —30